Pécs

V. NYUGAT-MECSEK

Közösségi tevékenységek történeti feltárása

Készült a TOP-6.9.2-16-PC1-2017-00001 azonosító számú, „A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában” című projekt keretében

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

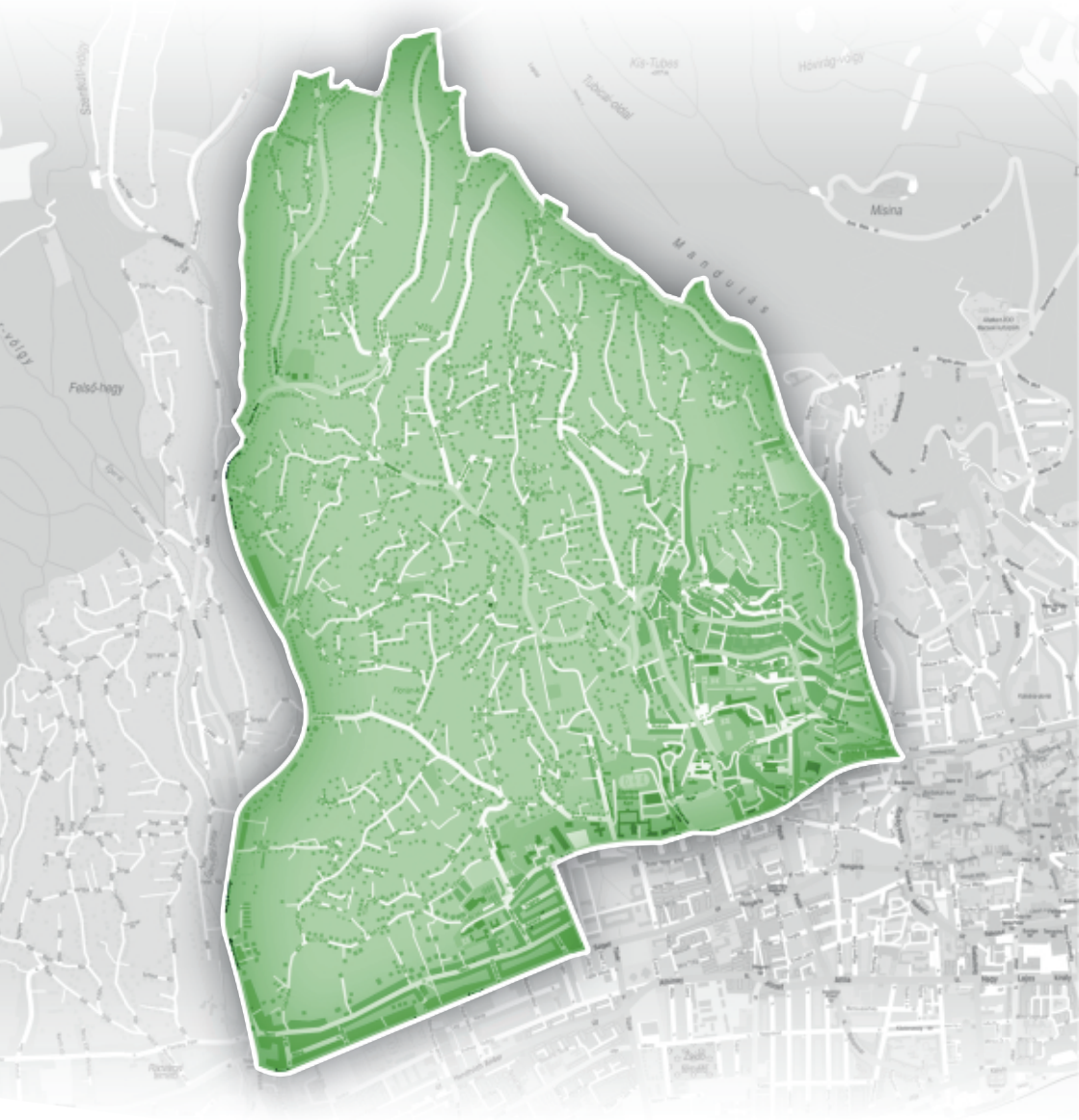
Misina
Felső-hegy

V. NYUGAT-MECSEK

Közösségi tevékenységek történeti feltárása

Impresszum

ISBN 978-615-81285-5-1 (online)
ISBN 978-615-81285-4-4 (nyomtatott)

Felelős kiadó:
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata
dr. Páva Zsolt polgármester

Szerzők:
1. fejezet: **Prof. Dr. Kaposi Zoltán** gazdaság- és társadalomtörténész, az MTA doktora;
2-3. fejezet: **Kovács Zoltán** közgazdász, területfejlesztési szakértő; **Máthé Péter** közgazdász, területfejlesztési szakértő;
4. fejezet: **Dr. Pankász Balázs** kommunikációs szakember; **Borsós Zsófia** szociálpedagógus, mentálhigiénés szakember

A kiadvány a TOP-6.9.2-16-PC1-2017-00001
– „A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában" projekt keretében készült.

Minden jog fenntartva!
Pécs, 2019.

ELŐSZÓ I.

DR. PÁVA ZSOLT
Pécs polgármestere

Tisztelt Pécsi Polgárok!

Városunk legnagyobb büszkesége az a gazdag kulturális hagyaték, melyet az évszázadok során az itt élő emberek tenni akarása és szorgalma formált. Feladatunk, hogy Pécs megőrzendő értékei között a helybeliek szerepvállalásának is teret biztosítsunk, támogassuk azon lehetőségek megismerését és feltárását, melyek a hétköznapokban is segítik szűkebb környezetünk fejlődését, a helybeli kapcsolatok, civil együttműködések szorosabbá tételét.

Ezt a gondolatiságot hivatott erősíteni „A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában" című projekt, melyet Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata 2018-ban indított útjára, s melynek célja a közösségek kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztése, a közösségi szerepvállalás, a helyi lakosság identitásának erősítése és a társadalmi kohézió elősegítése. Mindannyiunk emlékezetében él, amikor az Európa Kulturális Fővárosa programhoz kapcsolódóan 2010-ben mintegy 100 millió forintos civil kerettel tudtunk hozzájárulni a helyi közösségek által kezdeményezett programokhoz. Immár egy évtizede nem volt lehetőség olyan kulturális alapú közösségfejlesztési folyamat megvalósítására, melyet most a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) keretében a város újabb forrásokból támogatni tud. Ismét eljött az idő, amikor önszerveződő közösségek és az évtizedes múltra visszatekintő civil szervezetek számára kézzel fogható segítséget biztosíthatunk.

A program lényegi eleme a közösségi munkamód alkalmazása annak érdekében, hogy a helyi lakosság bevonásával, közösséggé szerveződésével együtt alkossák meg a jövőbeli cselekvéseiket Pécs városrészeiben, és a rendezvények, programok tervezésében, előkészítésében és megvalósításában összefogás alakuljon ki a közösségfejlesztés helyi szereplői között. Mindez nem képzelhető el anélkül, hogy ne ismernénk saját környezetünk ebbéli múltját és jelenét, az igényeinkből fakadó és már megtett erőfeszítéseinket, melyek egyben kijelölik számunkra a továbblépés lehetséges irányait is.

A projektben 13 városrész civil életét, annak múltját és jelenét feltáró dokumentum készült azzal a céllal, hogy rohanó világunkban is fogyasztható tartalommal és terjedelemben mutassa be közösségeink tevékenységét és azok színtereit, láttatva a magunk mint a közösségekben élők számára is azt a színes világot, ami az aszfalt, a beton és a kő alkotta építmények mellett mindannyiunkat körülvesz. E Pécs városát alkotó 13 városrész fejlődését, közösségi életét történeti jelleggel is bemutatni hivatott kiadvány egy példányát tartja kezében az olvasó, bízva abban, hogy a hétköznapjaink ismert helyszínein való élményszerű kalandozás egyben ösztönzően hat a program további részleteinek megismerésére, s a jövőben megvalósuló közösségi eseményekben való aktív részvételhez.

Feladatunk élettel megtölteni közösségi tereinket, és lehetőséget biztosítani aktív cselekvő polgáraink számára, hogy a városrészeikben életre tudják hívni a város kultúrájában gyökerező és személyes társadalmi szerepvállalásra építő kezdeményezéseiket. Felelősséggel tartozunk a jövő nemzedékeinek is, tárgyi és szellemi örökségeink csak akkor válhatnak valódi, generációkon túlmutató értékké, ha be tudjuk mutatni és meg tudjuk tartani azok szerepét, jelentőségét saját korunkban és jövőnkben egyaránt.

ELŐSZÓ II.

Tisztelt Pécsi Polgár!
Kedves Olvasó!

Egy település jellegét, arculatát döntően két tényező határozza meg: a település története, múltja és a településen élő emberek tevékenysége, gondolkodásmódja. Ha ez a két dolog összhangban van, akkor a település fejlődése is kiegyensúlyozott, jövőre nyitott. Ez a megállapítás Pécsre is igaz.

Pécs gazdag, kétezer éves történelmét a keresztény szellemiség, kultúra hatja át, amit megőrzött a török hódoltság idején, és a szocializmus ateista évtizedeiben is. Püspöki városként vonzotta a korabeli tudomány és művészetek művelőit, természeti adottságai, szorgalmas mesteremberei lehetővé tették céhek, manufaktúrák és sajátos iparágak kifejlődését. A „pécsiség" gyökerei ebben a termékeny gazdasági-társadalmi talajban erősödtek meg, és hagyományozódtak ránk, a mai pécsiekre.

Az elmúlt tíz év a város életében jellegzetes és örvendetes változásokat hozott a közösség-, és a környezetépítés terén. A pécsi polgár ma nem csak lakni akar a városban, de formálni, alakítani is akarja, mert dolgának, feladatának érzi. Ez az polgári öntudat és tenni akarás a társadalmi lét szinte minden területén megnyilvánul: egyesületek, szervezetek vállalkoznak a szűkebb-tágabb közösségek életének jobbá, tartalmasabbá tételére, szellemi-kulturális értékeink, hagyományaink őrzésére, művelésére. Széles a városban lévő civil közösségek skálája, jellegzetes a városrészek szerinti tevékenységük. A polgárság önszerveződése erőforrásunk és erőtartalékunk, ha olyan tevékenységgel párosul, amely megerősíti a helyi identitásunkat, felmutatja hagyományos nemzeti és helyi értékeinket. Az ilyen önszerveződő, erős kisközösségek képesek biztosítani azt az értékáramlást, értékkoncentrálást, amely nélkül a város egészséges társadalmi fejlődése nem lehetséges.

Ezt felismerve az elmúlt tíz évben tudatosan támogattuk, erősítettük a már régebb óta sikeresen működő civil szervezeteket, és segítettünk újabbak létrejöttét.

DR. ŐRI LÁSZLÓ
Pécs alpolgármestere,
a Pécsi Helyi Akciócsoport Egyesület elnöke

Érdekeink közösek – Pécs és a benne élők érdekeinek képviselete, szolgálata. A közös érdek együttműködést kíván, amit a város jövője, gyarapodása érdekében az elmúlt tíz évben kiemelten is szem előtt tartott a város vezetése.

Ennek az együttműködésnek része az a program, amelynek keretében Pécs különböző városrészeiben élőkről és az ott működő civil szervezetek tevékenységéről készült dokumentum. Az elkészített anyag, amely most kézbe vehető, tanulmányozható, segít felvázolni azokat az irányokat, amelyek felé haladva tovább erősíthetjük közösségeinket, helyi identitásunkat, „pécsiségünket".

Köszönetet kell mondanunk azoknak, akik ezt az együttműködést segítik, azoknak, akik segítenek megőrizni gyerekeink, unokáink számára évezredes értékeinket, azoknak a lelkes és önzetlen polgáraiknak, akik tovább gazdagítják, szépítik városunkat.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető

1. A NYUGAT-MECSEK VÁROSRÉSZ TÖRTÉNETE

2. KULTÚRA ÉS CIVILSZERVEZETEK
Rókus-domb, Frühweiss, Szkókó
Csoronika, Makár-hegy
Bálics, Donátus, Aranyhegy, Deindol
Mecsek

3. HELYI KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉGEK
Istenkút közösségformáló ereje
Donátusi MIDOFA
Összefogás Bárányteto Kőbányaparkért Egyesület
Mecseki források kiépítése és a forrásvédnökök

4. A KÖZÖSSÉGI FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

Felhasznált irodalom
Felhasznált internetes portálok
Kép- és ábrajegyzék
Hivatkozások

A városrészt nyugaton a Magyarürögi-vízfolyás, délen a Szigeti út és a Kürt utca, az Ifjúság útja, az Alkotmány utca és a Kodály Zoltán utca, keleten a Bartók Béla utca, a Bárány út, az Erdész utca határolja, míg északon a Mecsek jelenti terjeszkedésének korlátját. A városrészt Deindol, Donátus, Makár, Csoronika, Bálics, Szkókó és Rókusdomb településrészek alkotják. A déli területein a PTE számos egyetemi kara és kampusza, egészségügyi intézmények helyezkednek el, valamint a sörgyár is itt található.

A városrész átalakulása az elmúlt száz évben jól visszatükrözi Pécs fejlődését, hiszen míg az az 1900-as évek elején még erdő vagy gyümölcsöskert volt, addig mára a lakott hegyoldal egészen a Mecsek természetvédelmi területéig felér. A nagyjából 12,5 ezer fő lakosú városrészt ma elsősorban a tehetősebb réteg lakja, a déli részén található társasházak mellett a családi és új építésű társasházi jelleg a jellemző. A Donátus, Deindol, Szkókó, Bálics elnevezésű területek korábban mint szőlőtermő területek, gyümölcsösök szolgálták ki a várost, azonban a lakosságszám növekedésével párhuzamosan a tehetősebb városi rétegek páratlan panorámával rendelkező családi házas övezetévé váltak. A terület az orvosi ellátáson felül más közfunkcióval vagy jelentősebb szolgáltatással nem rendelkezik, közösségi terei nincsenek. Önálló kulturális erőforrása nincs a térségnek. Az itt élők kultúra iránti igényüket a Belvárosban tudják kielégíteni. Tekintettel arra, hogy a városrész elsősorban lakóövezet, a területen nem számottevő a gazdasági tevékenység. Legnagyobb zöldfelülete a Rókusdomb.

1. A NYUGAT-MECSEK VÁROSRÉSZ TÖRTÉNETE

Ha az 1867 előtti városi térképekre tekintünk, akkor azt láthatjuk, hogy a Belvárostól észak-nyugatra, a Szigeti külvárostól északra fekvő hegyoldal szinte nem is hasonlít a maira. Ez a vidék alapvetően szőlőkkel és gyümölcsösökkel beültetett része volt Pécs városának. A helyi szőlő- és bortermelésre vonatkozóan a római kortól vannak adatok, s nincs kétségünk afelől, hogy kétezer éven át Pécs e részein szinte folyamatos volt a szőlőtermelés. A szőlők ugyanakkor szaporodtak is, s egyre nagyobb területet foglaltak el. A városfalon túli lankák, főleg a Rókusalja fás, ligetes területe vonzotta a lakosságot. Itt épült fel a bektasi dervis, Idrisz baba türbéje is.[1]

A török alóli visszafoglalás utáni ingatlanszámbavétel is úgy találta, hogy Pécsett a legjelentősebb földek a szőlők. 1686-ban a 382 pécsi tulajdonos mintegy 120 hektár területen termelt szőlőt.[2]

1703-tól 1780-ig Pécs újra az egyház mezővárosa volt, ahol jelentős területei voltak a püspökségnek, a káptalannak, s ebbe igen nagy szőlők is beleértendők. A püspöki szőlők egy része a mai PTE Ifjúság úti campusa helyén voltak. Viszont a városi polgárságnak is nagy szüksége volt a szőlőre és a borra. A korabeli jog április 24-től szeptember 29-ig engedte a városi polgárok borának mérését, az év második felében csak az egyház és a városi kommunitás borát lehetett kimérni. Ez alapvetően korlátozta a polgárság pénzhez jutásának lehetőségét, nem véletlen, hogy a bormérés neuralgikus pontja volt az egyház és a polgárság kapcsolatának. 1780 után, amikor a város már elnyerte a szabad királyi városi rangot, megszűnt a kötöttség, és szabad bormérési lehetőség alakult ki. A 18. században a legértékesebb és legjobb minőségű szőlő- és bortermelés a Makár-hegyen zajlott, amely magába foglalta az Aranyhegynek nevezett területi egységet is. A szaporodó létszámú lakosságnak nagy szüksége volt újabb és újabb szőlőkre: nagy eredmény volt, hogy az 1820-as évek végére sikerült megszerezni a káptalantól a Csurgó dűlőt.[3] A 19. század közepére a szőlő és a bor több volt a pécsi emberek életében, mint egyszerű fogyasztható termék vagy jövedelmi forrás. A korabeli városok szinte mindegyikében a szőlő, s a szőlőművelés egyes fázisaihoz köthető életmód a polgári lét szimbólum értékű eleme volt. A szőlő fontos volt a foglalkoztatás szempontjából is, hiszen a műveléshez – főleg a gazdagabb, nagyobb birtokkal rendelkező polgárok területein – idegen munkaerőt is igénybe kellett venni. A pécsivel megegyező vonása volt a korabeli magyar városok munkaerő-szerkezetének, így a városban általában ingatlannal nem rendelkező, viszonylag jelentős létszámú napszámos időszakonként biztos megélhetést talált a szőlőművelésben. A szüret jelentős női munkaerőt kötött le, még messzi tájakról is érkeztek szüretelők, főleg asszonyok. A szőlőművelés ugyanakkor egy életforma is volt, hiszen több napos hegyen tartózkodást, ottani berendezkedést kívánt. A Deindol, Bálics, Makár és Ürög által határolt Donátusban, az Aranyhegyen kiváló szőlő termett. 1736-ban a szőlők védőszentje, Szent Donát tiszteletére egy római katolikus kápolnát építettek, ahova később körmeneteket is szerveztek. (Helyén 1937-ben jóval nagyobb kápolnát emeltek.)[4] Ahogyan arra Sonkoly Károly rámutatott: a 19. század közepén készült látképen már jól látszanak a Mecsekoldal nyaraló-borházai, amelyek között már több

emeletes is volt ebben az időben. Korábban a pécsi szőlőkben csak kis, egyhelyiséges borházakat építettek a polgárok. A 19. század első felében jöttek divatba a nagyobb, már nemcsak a szőlő feldolgozására, a bor tárolására, hanem egyre inkább a pihenésre, szórakozásra, a várostól való elvonulásra szolgáló, gyakran már kétszintes épületek.[5]

A szőlőkben lévő nyaralók, paloták közül a legszebb minden bizonnyal a Vasváry György által épített, ma az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága által használt épület, amely 1884-ben készült el. Vasváry (eredeti nevén Traiber) György sikeres vaskereskedő volt, házát és boltját a város főutcájában (Király utca 19.) alakította ki, ahol a nem kevésbé híres ***Vasváry-ház*** ma is megvan. A Vasváry-villa a kisszkókói területen, egy ekkor megvásárolt szőlő telkén jött létre, s ez lett Pécs legnagyobb szőlőskerti magánvillája. A különlegességét többek között az adja, hogy a megrendelő szakított az alpesi jellegű Fachwerkkel, s helyette a Pannon-táj szelíd lankáihoz jobban simuló, historizáló-neoreneszánsz stílust választotta. Helyi mesteremberek készítették az épületet, amelyhez hatalmas díszpark kapcsolódik, az épületszobrászati munka a Zsolnayban készült.[6]

A dualizmus időszakára a hegyoldalban már a nyugati városhatárt jelentő Magyarürögi patakig húzódtak a pécsi szőlők. A szőlőtermelés és az abból is következő borkereskedelem a pécsi polgárság egyik fontos gazdasági lába volt. Adataink szerint a pécsi szőlőkből évi 30 000 hl bortermés került ki, amelynek értéke megközelítette az 500 000 pengőforintot. A szőlők területe folyamatosan növekedett: az 1860-70-es években Pécsett már 1 900–2 000 hold, az 1890-es évek közepén mintegy 2 500 hold szőlő volt.[7] A célterület nagyobb szőlőtulajdonosai között említsük meg a sörgyáros Hirschfeld, a gépgyáros Kindl, a pezsgőgyáros Littke, a malomtulajdonos Hebenstreit, a téglagyáros Deutsch családot, avagy az egyházi intézményeket (püspökség, káptalan stb.).

1. Rókusalja a 60-as években

Pécsett az 1880-as években 4 bornagykereskedő és 19 borkereskedő működött, akik közül nyolcan foglalkoztak szőlő- és bortermeléssel is. Ne felejtsük el, hogy a szőlő birtoklása – azon túl, hogy presztízsnek számított – a legjobban fizető mezőgazdasági ágazatot jelentette az 1880-as évek előtt. A pécsi lakosságnak volt egy olyan rétege is, amely kizárólag a tulajdonában lévő szőlőből élt, s ha valamiért (katonaság, betegség stb.) kiesett a termelésből, akkor nehéz jövedelmi helyzetbe kerülhetett. Azonban az ismertebb, nagyobb szőlősgazdák mellett alapvetően kisbirtokok voltak a pécsi szőlők. Pécsett 1909-ben a 2 776 szőlőtulajdonosból 2 016 (72,6%) 1 holdon aluli szőlővel rendelkezett.[8]

A térség gazdálkodására, s egyben a szőlőgazdálkodásra a valaha volt legnagyobb csapást a filoxéra-betegség és a másfél évtizeddel később megjelenő peronoszpóra mérte. A filoxéra egy olyan betegség, amely a szőlő gyökérzetét támadja meg, s gyakorlatilag 3-4 év alatt elpusztítja a növényt, ugyanakkor a fertőzés járványszerűen, gyorsan terjed tovább az egészséges tőkékre. A filoxéra Pécsett az 1880-as évek második felében jelent meg, s leírhatatlan pusztítást okozott. A helyi sajtó 1887. május végén adott hírt először a betegségről, amikor is Horváth Antal ügyvéd észlelte a vele szomszédos Göppel Márton hentes tulajdonában lévő szőlőben a filoxérát. Nem véletlenül írta az egyik helyi újság, hogy *„A szőlősgazdák réme, a szőlő esküdt ellensége a phyllioxera betette lábát a mi szőlőterületeinkre is”*. Júliusra már a bálicsi és a szkókói területeken is jelentkezett a rothadás, augusztusban pedig a legjobb termőterületen, a Makár-hegyen is felütötte fejét. A lavina megállíthatatlan volt, a filoxéra 1887–1893 között csaknem teljesen kipusztította a szőlőket, a századfordulóra a korábbi 2 000 holdnyi szőlőterületből alig 2% maradt meg, amivel a pécsi társadalom nagy része elvesztette egyik fontos jövedelemforrását. A pécsi kisbirtokosoknak sem nagyon maradt más, mint az állami kedvezményes kölcsönök felvételével újratelepíteni szőlőföldjüket, amihez kedvezményes hiteleket vehettek igénybe. Az 1890-es évektől indulhatott meg a pécsi szőlőrekonstrukció: egy évtized alatt a korábbi szőlők csaknem 60%-át sikerült újjátelepíteni: 1901-es adataink szerint 1 292 holdon volt már szőlő. A szőlőrekonstrukció azonban sohasem válhatott teljessé, viszonylag sokan voltak, akik lemondtak a további termelésről. A rekonstrukció ugyanakkor egy új gazdálkodási minőség meghonosodását is magával hozta. Pécs városa aktívan próbált javítani a szőlősgazdák helyzetén, így kezdettől fogva bekapcsolódott a megújítási folyamatba.[9]

A dualizmus korában a kortársak elragadtatással írtak a pécsi gyümölcstermelésről. Igazi pécsi specifikumról van szó. A századvégi adatok is azt mutatják, hogy a gyümölcstermesztésnek nagy szerepe volt a pécsi agrártermelésben. Pécsett 1895-ben 93 555 gyümölcsfát írtak össze, ami három-négyszeresen meghaladja a hasonló méretű magyarországi városok számadatát. A pécsi gyümölcstermelésen belül meghatározó volt az őszibarack és a szilva termelése, a gyümölcsfa-állomány csaknem felét e két fajta tette ki. Mellette még említést érdemel az alma, a körte, a cseresznye és a meggy termelése. A pécsi őszibarackról a kortárs véleménye is az volt, hogy az a város legértékesebb gyümölcsfajtája, s azon belül is különösen a franciabarack volt kivételesen jó minőségű. E gyümölcsfaj termelésében nagy szerep jutott a város főügyészének, Fekete Mihálynak, akinek nevét ez ügyben a határokon túl is ismerték. A pécsi gyümölcs a helyi és a környékbeli vásárok állandó terméke volt, bár tartósítani nem nagyon lehetett, ám még így is igen nagy keresletre számíthatott.[10]

Pécs gazdasági fejlődésének nagyon fontos korszaka volt az 1850–1914 közötti időszak. Ez volt az a kor, amikor a piacgazdaság kiépült, s vele párhuzamosan a polgárosodás is egyre jelentősebbé vált. A gazdasági fejlődés leglátványosabb területe a gyáripar létrejötte volt. Ebben a korszakban Pécsett olyan gyárakat is alapítottak, amelyek nemcsak a szűkebb térség, hanem a Monarchia, sőt néhány esetben még az európai piacnak is meghatározóivá váltak.

Ugyanakkor tény, hogy a vizsgált célterületet a gyáriparosodás nagyrészt elkerülte. A 19. század második felében a város északnyugati térségében csak egy jelentős gazdasági beruházás történt, mégpedig a ma is meglévő ***Hirschfeld-sörgyár.***

A sörgyárat 1848-ban alapította a bonyhádi gabonakereskedő, Hirschfeld Leopold, s 1852-től már működött is. Hirschfeld Pécsre költözve a következő negyven évben folyamatosan fejlesztette üzemét. Sikerrel küzdött meg a belvárosi Scholz-sörgyár adta konkurenciával, s az 1860-70-es évekre már egyre többet szállított a déldunántúli régió területére is. Az 1890-es években már fia, Sámuel vitte tovább a gyárat, amelyben igen sok technológiai fejlesztést hajtottak végre. Saját vízforrást biztosítottak: fúrást végeztek a Bálicsi-völgyben, s a kútból vascsöveken vezették a vizet a gyárhoz. Megvették a szomszédos telkeket, bővítették az üzem területét. A sörgyár 1910-ben a minőség javítása érdekében egy jéggyárat is épített. A cég sok díjat nyert korabeli termékeivel a különböző kiállításokon, vásárokon, ezek közül a legjelentősebb az 1896. évi millenniumi kiállításon nyert aranyérem volt. A Hirschfeld-sörgyár az előrelépés érdekében 1912-ben részvénytársasággá szerveződött át, 1917-ben már más tulajdonosi szerkezetben működve Pannónia sörgyárrá változtatta a nevét. A sörgyár a Szigeti külváros északi részén folyamatosan működik, ellentétben más, időközben megszűnt pécsi sörgyárakkal, ma is 150–200 fő foglalkoztatását biztosítja.[11]

Történetileg a vizsgált terület nem képezett koherens egységet, s így e térségnek nem alakulhattak ki csak rá jellemző speciális, más térségben nem jelentkező sajátosságai. Ez a terület ugyanakkor Pécs város egészének része volt, így a városi változások valamilyen formában mindig lecsapódtak a nyugat-mecseki területen is. Ennek egyik fontos eleme volt, hogy a szőlőterületek déli határa alatti városi területek a 19. század második felében kezdtek besűrűsödni. 1850–1910 között Pécs lakossága megháromszorozódott, s az első világháború előtt már több mint 50 ezer fő élt a városban. Egyre több lakóház jött létre, s ez azt eredményezte, hogy a vizsgált szőlőterületek határán szaporodtak a lakosságot kiszolgáló városi vagy állami építmények, intézmények. Az 1892. évi tettyei vízmű építésekor alakították ki azt a víztározót, amely a mai Damjanich utcában helyezkedett el, s amellyel a terület déli részén lévő házakat el tudták látni vízzel.[12] Amúgy a szőlőterületek irányában a 21. századig nem épült ki sem vízvezetékrendszer, sem szennyvízelvezető, még a legjobb minőségű szőlőhegyeken is ásott kutakból nyert vízzel történt az ellátás.

Pécs a 19. század második felében térségi központi jellege mellett egyre inkább katonavárossá is vált. A városban 1 500–2 000 katona állomásozott, akiknek meg kellett teremteni a kiszolgáló infrastruktúrát. Ezek döntő többsége a Szigeti külvárosban jött létre (laktanyák, lovarda, hadapródiskola stb.), de jutott belőlük a vizsgált nyugat-mecseki területre is. Kiemelkedett közülük a többszöri nekifutás után már 1876-tól tervezett, de végül is 1890-ben átadott katonai kórház. (A Király utcában volt korábban egy csapatkórház, de az már nem felelt meg a követelményeknek, új telek után kellett nézni.) A katonai kórház a hegyoldalban, a mai Damjanich és Kodály utca között helyezkedett el (a városi lakosság máig csak bőrklinikaként emlegeti, bár már megszűnt e funkciója). A 95 ágyas K.u.K-Militärspital teljes egészében megfelelt az adott kor egészségügyi követelményeinek. Saját vízvezetéke volt, a kórházban egy törzs- és egy ezredorvos dolgozott. A kórházat nagy park vette körül, gyalogos sétánnyal, kellemes klimatikus viszonyokat teremtve a gyógyuláshoz. Külön pavilont emeltek a ragályos betegek részére, és egyet a fegyvergyakorlatra behívott tartalékosok számára. A térség katonai építményei között említsük még meg a Xavér utcában álló Mayer laktanyát, amelynek bővítése a század végén ment végbe: 6 legény, 2 altiszt és 1 mesterember számára szükséges szobákkal egészítették ki az épületeket.[13]

2. A Nyugat-Mecsek látképe

Egy másik, de az idők során igen fontossá váló intézmény volt a bábaképezde (Bábaképző Intézet). A gyorsan növekvő népesség miatt a közegészségügyi szakképzés, s azon belül a szülésznők képzése egyre fontosabbá vált az országban. E téren Pécsett főleg Doktor Sándor igazgatása alatt sikerült jelentősen előre lépni: a bábaképzés kezdetben még a városi közkórház és a Rudolfinum épületében működött, de 1909-ben önálló épületet kapott a Rókusdombon, a Kis-Makár utcában. A tiszta levegőn lévő, hófehérre meszelt, nagy belmagasságú kórtermekkel rendelkező állami intézmény megvalósításában a pécsi vállalkozók jutottak főszerephez; maga az épület a pezsgőgyáros Littke család egyik szőlőterületén kapott helyet. 1909 végére befejeződött a belső szerelés is. Az intézetben 80 kórházi hely volt, ami bőségesen elegendő volt egyrészt az évi 150-170 szülő nő, illetve az intézet másik osztályát kitevő nőbetegek számára. Az új bábaképzőben 40 bentlakó növendéket tudtak elhelyezni. (Az újabb korban az épület a PTE Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikájának lett a része.) A bábaképző egy része az első világháború alatt hadikórházzá vált.[14]

Igen jelentős közintézmény volt a megyei árvaház. Baranya vármegye árvaházát Pécs szabad királyi város északnyugati részén, a város fölé magasodva, a hajdani Kis-gyűd (a későbbi Damjanich) utca északi odalán adták át 1893-ban. Létrehozása Szily László alispán 1890. évi kezdeményezése nyomán történt. Az épület 54 000 forintba került, mintegy száz egyedül maradt gyermek elhelyezését tette lehetővé. Az árvaházban gondoskodtak a bentlakók iskolai képzéséről is. Az intézményben két tanulóterem, két tágas hálóterem, egy ebédlő, egy díszterem, fürdőhelyiség volt, s külön lakrész az ápoló irgalmas nővérek számára, valamint konyha és kamra. A megyei nagybirtokosok felajánlásával önálló tehenészetet hoztak létre, amely nagy szerepet játszott az ellátásban. A méretes kapacitású intézményt egy ideig nem tudták teljesen kihasználni, négy évvel a megnyitása után is csak ötven gyermek lakott benne. A megnyitással egyidőben megindult az elemi szintű oktatás is. Az iskola eleinte négy-, később öt-, hat-, majd végül nyolcosztályos rendszerben működött. Az oktatást irgalmas rendi nővérek végezték. Végül a megyei árvaház 1950-ben megszűnt, akkori

lakóit Bakócán, a volt Majláth-kastélyban helyezték el. (Az épület a későbbiekben az MSZMP marxista-leninista képzést nyújtó pártfőiskolájának, azt követően pedig a PTE különböző intézeteinek és tanszékeinek telephelyeként funkcionált).[15]

A megyei árvaház esete már átvezet bennünket a térség oktatási intézményeihez. Mivel a dualizmus korában az állandó lakosok száma alacsony volt a vizsgált területen, így nem kell meglepődnünk azon, hogy nem került sor elemi szintű iskolák alapítására. De a terület déli határán már más volt a helyzet. Gróf Zichy Gyula pécsi püspök kezdeményezésére jött létre 1908-ban a sörgyártól nyugati irányban, a korabeli Makár (ma Ifjúság) útja északi oldalán, a püspöki szőlőterületek átengedésével a Pius katolikus főgimnázium. 1912-ben indult meg a tanítás a gimnázium első osztályában. A finanszírozást segítette, hogy a pécsi egyházi intézmények Pécsen kívüli óriási kiterjedésű nagybirtokai, s főleg a bányaterületek bérbeadásából hatalmas bevételekre tettek szert. A gimnázium működése azonban mégsem lehetett zavartalan: egy részét a nagy háború alatt katonai kórháznak rendezték be, másik részében meg a Szigeti külvárosi népiskola rendezkedett be (azok épületét is a hadsereg használta).[16]

Az első világháború és az azt követő szerb megszállás alaposan megváltoztatta a város életét. Az addigi pezsgő vállalkozói és kulturális élet véget ért. Mivel Magyarország úgy veszítette el a háborút, hogy nem lépett idegen katona az ország földjére, így Pécs is elkerülte a fizikai pusztulást, elsődlegesen a népességveszteséggel és a gazdasági kimerüléssel kellett szembenéznie. A délszlávok 1921. augusztusi kivonulása után szembesült azzal, hogy a piacok egy része elveszett, a belső kereslet lecsökkent, a munkanélküliség felszökött, a jövedelmek visszaestek. A hatalmas infláció miatt a megtakarítások eltűntek, s a bizonytalan gazdasági helyzetben sok vállalkozó hagyta el a várost. A nem túl perspektivikus körülmények közepette ugyanakkor tény, hogy a város népessége gyorsan nőtt, ami elsődlegesen a nagyarányú beköltözésnek volt köszönhető: 1930-ban 61 663-an, 1941-ben már 73 000-en laktak a városban.[17]

A két világháború közötti korszak éles ellentétet mutat a dualizmus korával. Az 1920-30-as években már nyomát is alig találni Pécs városában a korábbi gyáralapítási láznak. Egyáltalán nem tett jót a vizsgált célterület lakosságának, hogy a világpiaci, s így a hazai agrárárak, köztük a bor ára stagnált, majd pedig csökkent. A háborúban bekövetkezett családi tragédiák, s nem utolsósorban az értékesítési nehézségek miatt jelentős ingatlanforgalom alakult ki. A pécsi korabeli újságok havi bontásban adták a földforgalom tételeit, amelyek között óriási arányban fordultak elő szőlők, présházak, pincék és egyéb földek; például 1927 októberében egy hónap alatt 31 pécsi szőlő cserélt gazdát. A világgazdasági válság időszakában már eladhatatlan készletek is felhalmozódtak, és vannak jelek arra is, hogy a szőlőtermelők egy része a boreladások megakadása miatt egészen egyszerűen elfordult a termeléstől. Joggal írhatták a helyi napi sajtóban, hogy ahol korábban szőlőt és bort termeltek, ott most alapvetően már gyümölcsöt érlelnek.

Ugyanakkor fontos volt, hogy az 1920-30-as években folyamatosan erősödött a természetjárás, s így emelkedett a szőlős területek kihasználhatósága. A ***Természetbarátok Turista Egyesülete*** 1924-ben vásárolta meg Istenkúton a Fábián Béla u. 4. szám alatti telket, ahol 1928-ban avatták fel a TTE Mészáros Dezső turistaház névre hallgató menedékházat. A ház jó kiindulópontja volt a mecseki kirándulásoknak. 1932-ben avatták föl a turistaház udvarán a Béke-forrást.[18]

A két háború közötti népességnövekedés új iskolák létrehozását is megkövetelte. Ennek egyik esete a terület nyugati szélén, Istenkúton létrehozott intézmény, eredeti nevén ***Deindolszőlőhegyi iskola*** (ma: Fábián Béla u. 7.). Szieberth Róbert a város nevében vette bérbe Pfeffer Aladár telkén, ahova az épület került, s ahol 1926-

ban megindult a tanítás. Ez egy két tantermes iskola volt, amelyhez tanítói lakás kapcsolódott. Egyik érdekessége az udvari bejárati fa kapu volt, amely faragott díszes motívumokat ábrázolt. Az intézményt 1948-ban államosították.[19]

Az 1920-as évek közepén folytatódott a Pius gimnázium építése. A bővítés során felépült a kollégium nyugati szárnya, majd az 1930-as évek második felében tovább fejlesztették. A rendházhoz tartozó ***Jézus Szíve templomot*** 1930-ban szentelték föl. Az épületegyüttesben számos sportlétesítmény is helyet kapott. A korabeli Pius gimnázium híres volt a jezsuita tanárok életszemléletéről, emberi tartásáról, elveiről. A baloldali hatalomváltás s az államosítás után a jezsuita tanárok már nem működhettek tovább, a Piusból előbb állami gimnázium és általános iskola lett, majd pedig a pedagógiai főiskola költözött a helyére.[20]

A második világháborút követő pár éves átmeneti korszak után a szocializmus időszaka köszöntött Pécs városára. Ez az addigi pécsi magángazdaság teljes rendszerét átalakította. Az ipari és kereskedelmi üzemeket 1947-1949 között államosították, leszámítva néhány kisebb szolgáltatóipari egységet, szinte minden állami kézbe került. Az egyház addigi funkcióit leszűkítették, működését korlátozták. A korábbi meghatározó társadalmi csoportok tagjait háttérbe szorították, bebörtönözték, vagyonuktól megfosztották. A tradicionális társadalmi önszerveződés lehetőségei visszaszorultak, a társadalmi érdekvédő és egyéb szervezeteket nagyrészt felszámolták, avagy engedelmes bábbá tették. Az első ötéves tervvel elindított gazdasági modell a nehéziparosításról szólt. Pécs nem volt kiemelt szocialista város, viszont korábbi gazdasági kapacitásai révén jól beilleszthető volt a nehéziparosítás rendszerébe. A szocializmus negyven éve elsődlegesen az ipari fejlesztésekről szólt, s nem az agrárgazdaságról. Mindenestre tény, hogy a nyugat-mecseki szőlőparcellákat sem a földreform, sem a későbbi városi termelő-szövetkezeti fejlesztések nem befolyásolták (Pécs városban nyolc tsz alakult meg). A nagyobb változások inkább azzal függtek össze, hogy a gyáripari fejlesztés egyre biztosabb jövőképet tudott biztosítani, s a családok életében fő kereseti lehetőséggé vált az iparral való foglalkozás, amiben a szőlő- és bortermelés már csak egyre kisebb kiegészítést adhatott. A szénbányászati, uránbányászati biztos bérek mellett a gondolkodásban is másodlagossá kezdett válni a szőlő kérdése.

Még nagyobb hatással bírt, hogy a gyorsan fejlődő városban lakáshoz kellett juttatni a korábbiakhoz képest két évtized alatti plusz 90 000 főt. Egy darabig megoldást kínáltak a meszesi és az uránvárosi lakótelep-fejlesztések. Viszont élt Pécsett egy tehetősebb réteg, amely alapvetően magánerős megoldásokban gondolkodott, s ennek egy lehetséges modellje volt a szőlőterületek felé való utcák kialakítása, azok beépítése. Ennek a beépítésnek volt egy olyan vonulata, amikor a szőlőkben meglévő présházak mellé épültek a lakóházak (ilyenkor hátul az udvarban még megtartottak valamennyi szőlőt), de egyértelmű, hogy a beépítések révén egyre fogyott a szőlőterület. A városi tanács is érzékelte az igényeket, a városrendezési tervekben már számoltak az észak felé vezető több kilométeres utcák kialakításának szükségességével. A terület beépülése az 1970-es években gyorsult fel, majd a rendszerváltás után kapott újabb lendületet, s máig tart, és vélelmezhetően a jövőben is folytatódni fog.

Az 1970-es években igencsak nekilendült paneléptészet a célterület déli részét sem kímélte. Több, igen jelentős lakótömb jött létre, amelyek négy- és tízemeletes épületeikkel jelentősen megváltoztatták a városképet, a Mecsekoldalt. Az egyik ilyen a Bartók Béla úttól a Damjanich és a Kodály utca között terül el. A másik a Kodály utca mentén, lent a völgyben, a Petőfi utcai körforgalomtól északra található, míg a legnagyobbat már fent a hegyen: a Bornemissza – Jurisics – Angster – Buday utcák által határolt területen alakították ki. Ezeket a tömböket a régi és új családi házas területi egységek veszik körbe.

A panelházakba főleg a fiatalabb korosztályhoz tartozók költöztek, s ezért igen nagy szükség volt helyi iskolák építésére. ***1978-ban nyitották meg a Jurisics utcai általános iskolát.*** Kivitelezését egy dunaújvárosi építőipari vállalat végezte. Nyolc tantermes iskolát építettek, ahol a diákok már az 1980-as években német és angol nyelvet is tanulhattak. A tanulók főleg a környező lakótelepen éltek. A köznyelvben csak piros iskolának hívott intézmény környékét is fejlesztették: boltok jöttek létre, megépült egy szolgáltatóház és egy posta is, kiépült a vasútállomásig vezető autóbuszközlekedés stb.[21] Az istenkúti iskolát is bővítették: 1972-ben további négy tantermet építettek. Az új szárny már panelépítmény volt, amit összekötöttek a régi épülettel. Az épület mellett hozták létre 1959-ben az ***Istenkúti Művelődési Házat,*** amelyben ifjúsági klub és színjátszó csoport is működött. 1976-ban az iskola, az óvoda és a művelődési ház összevonásával hozták létre a város első ***általános nevelési központját***.[22] A célterület déli részén, a Tiborc utcában 1964-ben készült el a 16 tantermes iskola: az eredeti épület (amit később továbbfejlesztettek) egy észak felé nyitott, U alakú, lapostetős építmény volt. Specialitása az 1990-ben megindított kéttannyelvű németoktatás volt.[23] A Rókusdomb alján, a Radnics utcában 1984-88 között két ütemben épült fel a mai ***Pécsi Művészeti Gimnázium*** új épülete Gettó József tervei alapján, amely a városban addig több helyen zajló, már az 1956-57-es tanévtől indult művészeti képzéseket tudta koncentrálni.[24]

Pécs működésének hosszú távú problémája a közműrendszer korlátozottsága és a közlekedési nehézségek megszüntetésének fel nem ismerése. Ez a gyakorlatban a nyugat-mecseki területeken azt jelentette, hogy nem került sor jó minőségű útépítésekre. A déli területeken, ahol a panellakótelepeket létrehozták, kiépítették az utcákat, aszfaltozták az utakat, de a javítások itt is csak a főutakra koncentrálódtak. A hegyi utak viszont nagyon gyenge minőségűek maradtak, ha történt is kövezés, aszfaltozás, az hamar tönkrement; a magasabban fekvő, meredekebb utcák télen sokszor elérhetetlenné váltak; az egysávos utak a terület benépesedése és az autómobilizáció erősödésével rengeteg problémát okoztak. Pedig a hegyi autóbuszok már hamar elindultak: 1948-ban a 36-os járat már a Széchenyi tér és Bálics között közlekedett, 1950-től pedig a 37-es járat a Széchenyi tér és a Donátus között. 1969-től valamennyi hegyi járat indítását a főpályaudvarra helyezték át. Szintén problémás volt a közműellátottság, s ezen csak a 2000-es évek EU programja, az ISPA-projekt javított, amiből kiépítették a hegyi terület vízvezeték-rendszerét és a szennyvíz elvezetését.

3. Szkókó a „piros iskolával”

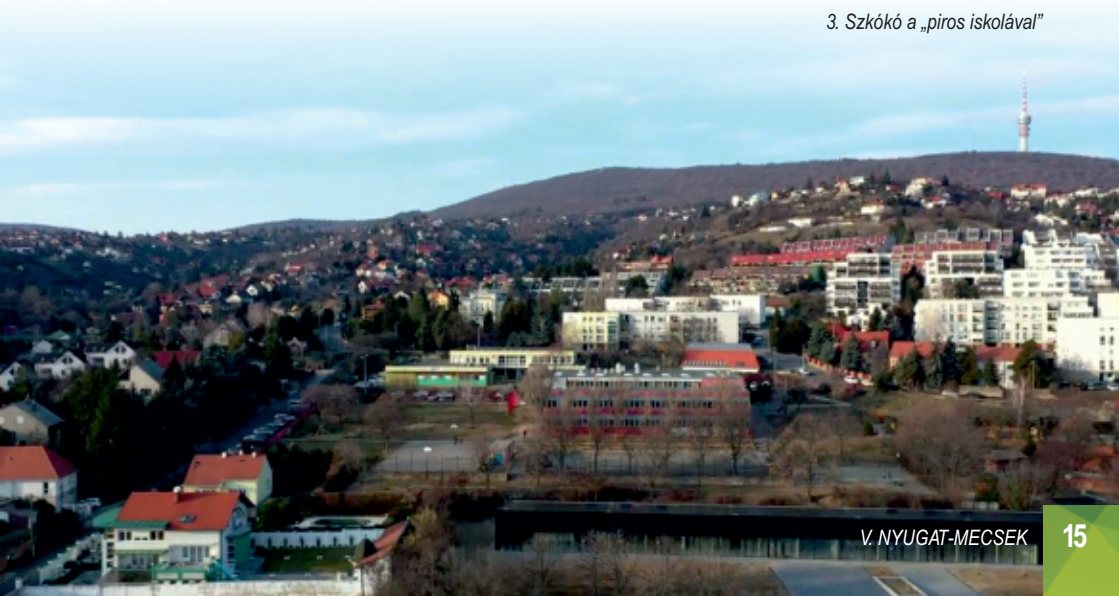

A városrész másik nagy változása a szocializmus alatt az egyetemi oktatás szélesedésével kapcsolódott össze. 1950-ben az addigi orvoskart önállósították. Az Erzsébet tudományegyetemi hagyományok miatt a városban több helyen működött az orvosképzés. A hallgatói létszámok emelkedtek, a 1960/61-es tanévre már 947-en iratkoztak be. Állandó problémát jelentett a széttagoltság. 1966-ban a Szigeti külváros szélén, a volt hadapródiskola telkének Ifjúság útjai oldalán felépítették a 400 ágyas klinikát, s ezzel a városban szétszórt klinikák egy részét sikerült egy helyre telepíteni. Négy évvel később készült el a Szigeti úti oldalon a hadapródiskola átalakításával az új elméleti tömb. 1973-tól megkezdődött a Pécsi Orvostudományi Egyetemen (POTE) a fogorvosképzés is. A növekvő hallgatói létszámok kollégiumépítést követeltek: az 1970-es évek végén az orvoskarnak már kettő is volt. Az Ifjúság útjai POTE kollégium mellé sportcsarnok is épült, ahol a PEAC (Pécsi Egyetemi Atlétikai Club) még NB 1-es kosárlabda-mérkőzéseket is játszott az 1980-as évek elején. A POTE az egyetemi integráció során 2000-ben beleolvadt a PTE rendszerébe.[25]

A még csak formálódó kommunista hatalom idején, 1948-ban jött létre a korábbi bölcsészképzés romjain a pedagógiai főiskola Pécsett, akkor még a Janus Pannonius utcában, de 1950-től már a volt Pius gimnázium Ifjúság úti épületében. Különböző képzési formák gyors váltakozása után 1964-től kezdve stabilizálódott a négyéves, kétszakos képzési rendszer. Szaporodtak a tanszékek, s egyre színvonalasabban működött az intézmény, jelentős hallgatói létszámokat elérve. 1962-től Pécsi Tanárképző Főiskola néven működött tovább. A főiskola az idők során számos épülettel bővült. 1963-ban adták át az Ifjúság úti oldalon a tornacsarnokkal együtt a B épületet. Később építették az ötemeletes C épületet. Kollégiumokra is szükség volt. Ennek során először a régi internátust vették igénybe, ahol 10-16 ágyas szobákban szállásolták el a hallgatókat, ennél már jobb volt a Pacsirta utcai 4+4 es szobákat biztosító újabb épület, de végül is az áttörést az 1981-ben átadott Jakabhegyi úti hatemeletes kollégium jelentette, ahol már 4 ágyas szobákat tudtak a hallgatók rendelkezésére bocsátani. A tanárképző az egyik legjobb volt az országban a hasonló profilú főiskolák között. 1982-ben az integráció során a Janus Pannonius Tudományegyetem részévé vált, s ezt követően több karán is egyetemi képzés indult meg.[26]

A Damjanich utcai egykori árvaház épülete is az egyetemé lett, az 1990-es évektől a néprajzi, a zenei és vizuális képzések helyszínéül szolgált. Itt alakult meg a Mesteriskola, majd 1996-tól a Művészeti Kar és a DLA képzés.

Legalább ennyire fontos volt a térségben a műszaki felsőoktatás elindulása. Egyre nagyobb szükség volt műszaki szakemberekre, így nem véletlen, hogy több korábbi intézmény összevonásával 1970-ben létrejött a ***Pollack Mihály Műszaki Főiskola***. Eddigre készült el a főiskola épülete a Boszorkány úton. A később kollégiummal, sportpályával, uszodával bővített komplexum igazi campust alkotott az 1980-as évek közepére. Az intézménynek gépészeti és építőipari kara is volt. 1980 körül évente mintegy 600 fő kapott diplomát, de ez az 1990-es évekre a beruházások visszaesésével 400-ra csökkent. 1995-től a PMMF a PTE rendszerébe integrálódott.[27]

Az 1980-as évek második felében a pécsi gazdaság egyre több gonddal küszködött, főleg a keleti piacok elvesztése miatti exportcsökkenésnek voltak negatív következményei. Az évtized végén már jelentős munkanélküliség is kialakult a városban, amelynek lakossága is csökkenésnek indult. A lakosság, főleg a felső középréteg tagjai egyre nagyobb számban költöztek ki a város külső övezeteibe; ugyanakkor a gondolkodás változása is hozzájárult a zöld övezetek felé való orientációhoz. A tőkeerős lakosság jelentős része a mecseki dombokra költözött, bár vállalkozásaival továbbra is a Belvároshoz kötődött. 1980–2018 között Pécs lakossága a korábbi 170 000-ről mintegy 145 000 főre csökkent. Ennek okai között egyaránt szerepel a gazdaság nehéz helyzete, a munka-

nélküliség, a társadalom számára a perspektíva hiánya, s főleg az utóbbi évtizedben a külföldre vagy Budapestre való elvándorlás, de jelentős hatása volt erre a szuburbanizációnak is, sokan elsősorban a kedvezőbb ingatlanárak miatt a környező településekre költöztek és onnan járnak be a városba dolgozni, iskolába stb.

Mivel nagy gyárak továbbra sem voltak a térségben, így fokozott jelentősége volt annak, hogy a legnagyobb foglalkoztató, a sörgyár túlélte a rendszerváltás korának nehézségeit. Egy nehéz és lassú privatizációt élt meg a gyár, amíg végül az Ottakringer-Wenckheim csoport megvásárolta és stabilizálta a vállalatot. Közben jelentősen csökkent a foglalkoztatottak száma. A termelési profil a későbbiekben lassan szélesedett, s jelentős műszaki fejlesztést is végrehajtottak. Az ezredforduló környékén a hazai piac 7-8%-át tudták lefedni.[28]

Ugyanakkor a rendszerváltás utáni időkben szerencsés volt a vizsgált terület számára, hogy a szolgáltató szektor gyorsan fejlődött, amiben az egyetem bővülése volt a legjelentősebb. Ez több szervezetet is érintett, s máig és a jövőben is tartó hatásokkal is együtt járt. Emeljük ki ezek közül elsőnek azt, hogy az 1990-es évektől kezdve a városrészben működő intézmények gyors ütemben növelték a hallgatók és az oktatók számát, és vele együtt a kiszolgáló apparátus méretét. Az Ifjúság úti campusból egyetemi képzést nyújtó bölcsészkar és természettudományi kar lett, ahol az állami finanszírozást kihasználva tömeges számban jelentkeztek hallgatók. 2000-ben, az egyetemi integráció után 6 421 hallgatóval a BTK lett a legnagyobb kar. A 2010-es éveket követően különösen gyors növekedésen ment át a kormányzat által is preferált természettudományi képzés, ugyanakkor a bölcsészettudományi visszaesett. A bővülés új beruházásokat feltételezett: az igen lerobbant állapotú ingatlanok felújítása mellett új épületekre is szükség volt. A folyamat során átépítették és modernizálták a központi épületet, a volt Pacsirta utcai kollégiumot oktatási épületté alakították át, egyes társadalomtudományi képzéssel foglalkozó intézeteket a Rókus utcában lévő volt kaszárnyaépületekbe helyeztek át.

Legalább ilyen horderejű változások zajlottak le az orvostudományi képzés terén is. Egyrészt szélesedett az intézmény profilja: az általános orvos- és fogorvosképzés mellett 2000-től megindult a gyógyszerészképzés is. A már korábban is meglévő angol nyelvű képzés mellett 2004-től megkezdték a német nyelvű képzést is. 2006-ban kivált és önálló karrá vált az addig a POTE keretén belül működő egészségtudományi főiskola. 2008-ban az orvoskarnak már 2 420 hallgatója volt. Az orvoskar és klinikai rendszer összekapcsolása, az országban folyó erőteljes ellátási központosítás miatt a PTE keretén belülre került a klinikum, egyben azóta is tartó állandó finanszírozási problémákat okozva. Mindez azonban együtt járt egy igen jelentős infrastrukturális fejlesztéssel, amelynek során a meglévő campus területén nagyon sok beruházás kezdődött meg.[29] Megépült a ***Szentágothai János Kutatóközpont***, amely a PTE korszerű, nemzetközi tudományszervezési és menedzsmentnormák szerint kialakított új intézménye, amely az élettudományi, élettelen természettudományi, valamint környezettudományi oktatás, kutatás és innováció minden oldalát fejleszteni kívánja.[30] Felújították a 400 ágyas klinikát, vele szemben az Ifjúság út északi oldalán új klinikai egységeket hoztak létre. A néhány éve elkezdett Modern Városok Programon belül folyik az új fogorvosi kari központ létrehozása.

Folyamatosan zárkózik fel az elvárásokhoz az egyetemi hallgatók kiszolgálása. Nem létesült elegendő kollégiumi hely, ami viszont azzal járt, hogy a térségben lévő magántulajdonban lévő épületek egyre inkább az egyetemisták lakóhelyévé válnak. Kevés szórakozóhely, étterem van a környéken. A nagy lakáskereslet az ingatlanárak gyors emelkedésével járt együtt, amely egyes társadalmi csoportoknak jó, bár veszélyeket is hordoz. A szolgáltatórendszer hiányosságai miatt a sokezres egyetemi hallgatóság egyre inkább a belvárosi területek kihasználására van utalva.

A hegyvidéki területek lehetőséget adnak a turizmus és az idegenforgalom fejlesztésére is, bár kétségtelen, hogy ez nem változtatta meg a családi házas beépítés dominanciáját. A PTE Jakabhegyi úti kollégiuma mellett az 1990-es évek elején a Makár-hegy alján jött létre a ***Makár Tanya Sportcentrum.*** Első ütemben hét szabadtéri teniszpálya és klubház épült 1994-ben, majd az egykori püspöki borpincét alakították át tavernává 1995-ben. A szállodai szárny első üteme 1997-ben 10 motelszobával indult, melyet egy 150 fős fakupolás étterem építése követett 1998-ban. Több ciklusban, 21 éven keresztül fejlesztették, bővítették a szolgáltatási rendszert, amely 2011-ben már 60 szállodai szobával rendelkező wellness-szállóvá vált. A sportcentrum a minőségi teniszsport jelentős központja, igen rangos (ATP, WTA) versenyeket rendeznek. Emellett a térségben még több kisebb hotel, panzió is létrejött, így például a Centrum Apartman Hotel (Damjanich utca), a Donátus vendégház (Karvaly dűlő), és az Aranyhegy panzió és étterem (Gólya dűlő) stb.[31]

Ha egészében ránézünk a nyugat-mecseki területre, akkor azt láthatjuk, hogy annak északi részeit tehetősebb rétegek lakják, ahol a családi házas jelleg dominál. Ezzel szemben a déli területeket a társasházi beépítés és az egyetemi campusrendszer határozza meg. Az idetelepült gazdasági tevékenység a sörgyáron és az idegenforgalmon kívül nem jelentős, viszont annál fontosabb lehet a jövőben a „vállalkozó egyetem” tevékenysége. A városrészben kb. 12 000 fő él, de önálló közösségi, kulturális központtal nem rendelkezik. Az itt lakók között a legmagasabb a városban a diplomások és az aktív foglalkozásúak aránya, valamint itt a legalacsonyabb az öregedési index. Az északi területek továbbra is erős vonzerőt gyakorolnak a város és a környék társadalmára.

2. A HELYI KULTURÁLIS ÉS SZELLEMI ÉLET SAJÁTOSSÁGAI

Nyugat-Mecsek városrész közvetlenül a Belvárostól, a belső városrészektől északnyugatra terül el. Ha tömören szeretnénk jellemezni, akkor ez ***a szőlők és tudományok városrésze***. Ez a kettőség legszembetűnőbben a Szkókó nevű régi szőlőhegyen épült Vasváry-villában és kertjében érhető tetten. A villa, mint már volt róla szó, egy szőlőskert közepén épült 1884-ben neoreneszánsz stílusban, gazdag pirogránit díszítéssel, mely a Zsolnay-gyárban készült. Az építtető egy gazdag pécsi polgár, aki vaskereskedéssel szerezte a vagyonát. Az 1960-as, 1970-es években bővítették az épületet és jelenleg a ***Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Akadémiai Bizottsága (MTA PAB)*** működik a falai között, mely éppen 2019-ben ünnepeli fennállásának 50 éves jubileumát.

4. Az MTA PAB székháza

A Magyar Tudományos Akadémia a tudomány hatékonysága és regionális súlyának növelése érdekében 1961-től kezdte meg a területi bizottságok országos hálózatának kialakítását. Az MTA a dél-dunántúli régió tudományos életének összefogására, koordinálására elnöksége 1969-ben másodikként létesítette a Pécsi Akadémiai Bizottságot. A PAB, mint a régió szellemi közéletének fóruma, fontos szerepet vállal a térség tudományos bázisainak megerősítésében, a tudomány iránt érdeklődők, a tudomány művelésével foglalkozó szakemberek összefogásában. E célkitűzésének megfelelően Baranyában, Somogyban, Tolnában és Zala megyében együttesen mintegy 1 500 tudós és kutató vállal aktív tudományos közéleti szerepet a PAB működési területén, szakbizottságaiban és munkabizottságaiban. Az akadémiai bizottság fontosnak tartja, hogy ezek a szakemberek fórumot kapjanak a régióban és saját tudományos közéleti tevékenységük kibontakoztatására kapcsolatot találjanak a Magyar Tudományos Akadémiához, és így a lehetőségekhez mérten minél hatékonyabban működjenek közre a Dél-Dunántúl és Pécs városának fejlesztésében.

Az MTA PAB székházában jól felszerelt konferenciaterem és tárgyalótermek szolgálják a tudományos eszmecsere folytatását. Az épületet kellemes park veszi körbe, a parkban vendégházzal a tudósok elszállásolásához. A park egyik szegletében ápolt szőlőlugas és fügebokrok emlékeztetnek a hely múltjára.

A Nyugat-Mecsek városrész eredetileg a város szőlőskertjeit és gyümölcsöseit rejtette. Pécsett máig használatos kifejezés a ***„tüke”***. A tükét, mely a szőlőtőkéből eredő szó, a tősgyökeres pécsi emberre mondták. Tükének régen a legalább három nemzedékre visszamenőleg Pécsett lakó, a Mecsek oldalában szőlővel és présházzal rendelkező polgárokat nevezték. Mai értelmében már azokat is tükének hívjuk, akiknek szoros a kötődésük a városhoz és Pécsett születtek.

Az 1865-ben készített városi kataszteri térképen jól látszik, hogy a Nyugat-Mecsek városrész abban az időben még nem volt beépítve. Egyedül a belvárossal közvetlen szomszédos terület – a mai Bartók Béla utca alsó szakasza, a Kodály Zoltán utca, a Radnics utca, a Rókusalja utca – tartozott a város „belterületéhez”. Ugyanakkor a mai erdőhatárig – Erdész utca – már a 19. században is szőlők és gyümölcsösök terültek el és a városrész nyugati határa alkotta a város határát, mivel nyugatabbra már az akkor még önálló községeknek számító Mecsekszentkút, Magyarürög és Rácváros terültek el. A városrész igazi „hegyközi” terület. Északkeletről a Tubes – Misina hegytömbje, északon a Mecsek főgerince, nyugatról a Jakab-hegy tömbje védi a szelektől. A terület hullámos, észak-déli futású völgyek és hegyhátak váltakoznak, délnyugaton a Makár-hegy (271 m) zárja le a városrészt, mely meredeken emelkedik ki a Pécsi-síkságból.

A Pécsi Akadémiai Bizottság keretein belül tizenegy szakbizottság alakult ki a következő tudományterületeket lefedve:

- nyelv- és irodalomtudományok
- filozófia-, történettudomány és néprajztudományok
- matematikai és informatikai tudományok
- agrártudományok
- orvosi tudományok
- műszaki tudományok
- kémiai tudományok
- biológiai tudományok
- gazdaság- és jogtudományok
- föld- és környezettudományok
- fizikai és csillagászati tudományok.

A tizenegy szakbizottságon belül 87 tématerület köré szerveződve működnek a PAB munkabizottságai.

5. A városrész műholdfelvétele

Igazi helyi különlegesség és így a 2013-ban életre hívott Pécsi Értéktár Bizottság is javasolta a helyi értékek közé venni a pécsi cirfandlit és a helyi borkultúrát. A Cirfandli szőlő az 1850-es években, tehát még a filoxéra-vész előtt, a Bécstől délre fekvő ausztriai Gumpoldskirchenből, a pécsi káptalan kezdeményezésére került Pécsre, más fajtákkal együtt. A pécsi káptalan néhány illatosabb bort adó szőlőfajtával bővíteni akarta a helyi szőlő-, illetve borkínálatot. Ez a szőlőfajta Pécsett a Mecsek napsütötte, szélcsendes lankáin találta meg azokat az éghajtati feltételeket és kedvező talajviszonyokat, amelyek között a legjobban kibontakoztathatta a benne rejlő értékeket. Ilyen, számára kedvező hely nem sok van a világon, mindössze kettő: Gumpoldskirchen környéke és a Pécsi borvidék. A Cirfandli az 1920-as, 30-as években vált igazán ismertté, akkortájt a pécsi iparosok, nagypolgárok a város fölötti hegyoldalakon lévő, viszonylag nagy területű szőlőiből került a város éttermeibe, kocsmáiba. A háború után a nagyobb szőlőket államosították, felszabdalták, beépítették, így lassan szinte teljesen eltűnt a környékről. A rendszerváltás idejére mindösszesen egy hektárnyi terület maradt, döntően a Szőlészeti Kutató Intézet kezelésében. Néhány, a Cirfandli értékeit ismerő gazda az akkori önkormányzat segítségével Cirfandli-telepítésbe kezdett. Az említett fajtából közel 80 hektár létezik a világon, melyből 20 hektár a Pécsi borvidéken található. A Cirfandli mindig egy, a borvidék és a termelő borászat értékeit megjelenítő kuriózum marad, így alkalmas és érdemes arra, hogy a borvidéknek nevet adó város zászlós borának, és elismerésre méltó értékének tekintse.

6. Régi és újabb (Szkókó)

7. A városrész déli, lakott része

A terület domborzati viszonyai rányomták a bélyegüket a város középkorban kialakult girbegurba keskeny utcákból álló utcahálózatára. A városrészben, mivel korábban szőlőhegyként funkcionált, a legtöbb utca a korábbi dűlőutakból keletkezett és ma is keskeny, ez a gépkocsiforgalmat is megnehezíti, másrészt pedig nagy szintkülönbségek és meredek domboldalak jellemzik a területet. Ezeknek az adottságoknak az emberekre gyakorolt hatásáról több városi legenda is született: az egyik szerint a pécsi tüke embert idegen városokban is könnyű felismerni, ha a szembejövő nem a járdát használja, hanem szabadon közlekedik az úttesten, még ha széles járda is áll rendelkezésére, akkor nagy eséllyel pécsi emberrel találkoztunk és nyugodtan üdvözölhetjük mint földit. Ugyanis a pécsi ember megszokta, hogy a keskeny utcákban nincs járda, vagy nagyon keskeny, ezért inkább az úttestet használja. A másik legenda a pécsi lányok formás lábai és a domborzati viszonyok között lát egyértelmű összefüggést. A motorizáció fejlődése mindkét legenda ellen hat, de a jó megfigyelő még manapság is találhat bizonyítékokat a legendák valóságtartalmának megragadásához.

A városrész az elmúlt fél évszázad alatt nagy átalakuláson ment át, szőlőhegyből lakóövezetté változott. A Nyugat-Mecsek városrésznek nincs egy kimondott központja, a terület közel esik a belvároshoz, ezért a legtöbb városi funkció gyenge vagy nem érhető el, mivel a belvárosban sok minden megtalálható. A városrészben nincsenek nagyobb kereskedelmi egységek, elszórtan találhatók benne kis boltok, nincs önálló kulturális intézménye sem. Ugyanakkor a városrész határain belül erős az oktatási és tudományos intézmények képviselete és egészségügyi intézmények is találhatók a területen.

A Nyugat-Mecsek városrészben a városi átlagnál magasabbak az ingatlanárak és árban csúcstartó luxusingatlanok is előfordulnak a területen. A városrészt nagyobb arányban tehetősebb, középosztálybeli és a felső középosztályba tartozó családok lakják, melyek magasabb arányban a fiatalabb korosztályokból kerülnek ki, így viszonylag sok gyermek is él a városrészben.

A városrész déli lakott területét három részre osztjuk, melyek gazdasági, nemzetiségi és kulturális adottságait villantjuk fel a következő oldalakon. A városrész északi része a Mecsek nagy kiterjedésű védett erdőségeit rejti.

RÓKUSDOMB, FRÜHWEISS, SZKÓKÓ

A három városnegyed a Nyugat-Mecsek városrész keleti, Belvároshoz közelebbi részén helyezkedik el. Ezen a területen a családi házakon és egy-két régről itt maradt villán kívül három-, négy- és tízemeletes panelház találhatók, illetve a meredek hegyoldalba épített többszintes, szinteltolásos sorházak nagy tömbjei is.

A Rókusdomb Idrisz Baba türbéjéről – síremlékéről – kapta a nevét, mely a gyermekkórház kertjében található és a városrész legrégebbi álló épülete: 1591-ben emelték és később a jezsuiták Szent Rókusról, a pestisesek védőszentjéről elnevezett kápolnája volt. A domb város felőli oldalában ma is áll egy képoszlop, melyen a régi időkben valószínűleg Szent Rókus volt látható, napjainkban sajnos üresen árválkodik.

Idrisz Baba egy 16. századi muszlim „veli”, azaz szent életű ember, Allah közeli barátja volt. Származása ismeretlen, ám feltételezhetően a Balkánról költözhetett magyar földre. Messze földön híres gyógyító volt, közbenjáróként tartották számon, ezért sírjához azóta is járnak muszlim zarándokok.

A domboldal a török időkben temetőként funkcionált, itt egy forrás is fakad, melynek kiépítése szintén az oszmánokhoz köthető. A forrás a hódoltság idején rituális mosdóként is működött, a török kiűzése után búcsújáróhelyként tartották számon. A sokáig elhanyagolt kutat 2014-ben a török kormányzat anyagi segítségével újították fel, egy új, törökös foglalatot kialakítva. A forrás környezete is megszépült. A kút vízellátását azonban nem sikerült megoldani, így eredeti funkcióját nem tudja betölteni.

Idrisz Baba sírjához a híres török utazó, Evlia Cselebi is elzarándokolt, amikor 1663-ban Pécsett járt. Ő az, aki utazásait leíró művében egy érdekes legendát is megörökített.

Utazónk úgy vélte, hogy Platón, az ókori bölcs filozófus Pécsett töltötte utolsó éveit. A jeles filozófusról az tudható meg írásából, hogy miután bejárta az egész világot, Pécs városa nyerte el legjobban a tetszését, ezért azt Nagy Sándortól – vagy ahogy Keleten hívták: Iszkendertől – adományképpen megkapta. Nagy hírű iskolát vezetett itt, s Pécsett hunyt el: márványsírja a várostól nyugatra, a Szigeti kapu előterében, egy domboldalon áll, melyet utazónk is felkeresett.

A ***Rókusdombtól*** északra lévő korábbi szőlőhegy neve ***Szkókó*** (talán a Skalka – szikla szóból ered), mely horvát névadásra utal, míg ettől keletre ***Frühweiss*** (a név talán a „korai fehér”, a korai kikeletre utal) esik, mely német névadás. A három névadás jól szemlélteti a város hagyományos három nemzetiségének jelenlétét, mindegyik szívesen foglalkozott szőlő- és gyümölcstermesztéssel.

„Mindegyiknél régebbi az isteni Eflátúnnak (Platónnak) a belső várban lévő medreszéje, mely a tudományok háza…”

8. Forrás a Rókusdomb aljában régen

7. Nagyboldogasszony-templom

9. A MIK (PMMF) a 70-es években

A városnegyed fontos egészségügyi és oktatási intézményeknek ad helyet. Itt található a nagy múltú ***gyermekkórház***, mely 1954-ben jött létre a korábbi, 1904-ben alapított Állami Gyermekmenhely épületében. A gyermekkórház manapság a gyermekklinikával egyesülve a Pécsi Tudományegyetem keretei közt működik. Mellette található a ***PTE Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikája***. E területen – a Kodály Zoltán utcában – működött korábban a bőrgyógyászati klinika is, melynek kastélyszerű épülete jelenleg üresen áll.

A Rókusdomb tetején, a Boszorkány út 2. alatt működik a ***PTE Műszaki és Informatikai Kara (PTE MIK***), mely a Dél-Dunántúl műszaki felsőoktatásának és mérnökképzésének fellegvára. A Pollack Mihály Műszaki Főiskolát (PMMF) 1970-ben alapították, 1995-től az egyetem főiskolai kara, 2004-től egyetemi karként működik. Jelenleg építészeket, építőmérnököket, informatikusokat, gépészmérnököket, villamosmérnököket képeznek az intézményben, de lehetőség van településmérnök, ipari formatervező vagy környezetmérnök diploma megszerzésére is. A karon több szak angol nyelvű képzés formájában is elérhető és akár televíziós műsorkészítő képzésen is részt lehet venni.

A kar biztosított helyet az egyetem 3D projektje számára, mely elnyerte 2018-ban Az Év Teljesítménye kategóriában a Made in Pécs díjat. A PTE innovációs stratégiájának fontos eleme olyan kutatási területek megtalálása, melyek a közeljövőben gyors fejlődésen mennek keresztül és az egyetemi erőforrásokhoz csatlakoztathatók. Ilyen tématerület a ***3D nyomtatás***, melyben a technológiai fejlődéssel újabb és újabb kutatási témában lehet jelentős eredményeket elérni. A 3D központ több kar együttműködésével jött létre. Jelenleg az orvostudományi területek – pl. művégtagok, implantátumok – mellett művészeti és műszaki területen végzett kutatásokhoz is felhasználják a technológiát.

A kampusz területén 800 fős kollégium is működik. A Modern Városok Program keretében 2019-ben két új épülettel bővült a kar, építész (É81 épület) és gépész (G56 épület) műhelyek épültek, melyek növelik az oktatás színvonalát.

A MIK területén, a Rókusdomb ligetes oldalában működik a Pollack strand, mely a nyári kánikulában a városlakók számára egy oázis. A városrészt a Szigeti városrésszel összekötő új út építése ugyan elvitte a strand területének egyik csücskét, de így is maradt elég zöldterület és ez a változás egy kis megújulást is jelentett. A strand népszerű a fiatalabb korosztály körében is, működését színes rendezvények is erősítik. A hely nyaranta egy igazi találkozóhely, ahol egy lángos és egy korsó Pécsi sör mellett világmegváltó terveket lehet kovácsolni az őszre, majd ha már az árnyékban is melegünk van, irány a medence.

A MIK-en működő Breuer Marcell Doktori Iskolát 2003-ban alapította Bachman Zoltán (1945 –2015) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett Kossuth- és Ybl Miklós-díjas építész, ahol DLA és PhD fokozat megszerzésére is lehetőség van. A kampusz épületeit a funkcionalitás szempontjait középpontba helyezve, a ***Bauhaus iskola*** szellemét követve a hely szelleméhez igazodva aprólékosan tervezték meg.

Pécs a magyar modern építészet szempontjából különleges város, ugyanis a 2019-ben épp 100 éve alapított, először Weimarban, majd Dessauban, később pedig Berlinben működő Bauhaus iskola két meghatározó tagja, Forbát Alfréd és Molnár Farkas is pécsi származású volt. Talán emiatt is található minden más magyar vidéki nagyvárosnál több Bauhaus épület a városban, melyek többsége az 1930-as években épült. Ezek közül a legtöbb társasház, de szép számmal vannak középületek, templomok és villák is. A város mecsekoldali területén több emblematikus, a Bauhaus hatását mutató villaépület készült. 2013 óta vezetett túrák keretében ismerheti meg az érdeklődő a város egyes szűkebb területén található Bauhaus épületeket és történetüket. A Pécsi Értéktár Bizottság javaslatára a pécsi Bauhaus-mozgalom pécsi alkotóinak munkássága is bekerült a városi értéktárba. A Bauhaus a 20. század első felének legjelentősebb művészeti intézménye volt, a konstruktív törekvések központja és gyűjtőhelye, amely a nevelési módszerek és az alkotóművészet megújítása

10. A MIK felülről

révén vált kiemelkedő szerepűvé. Egyszerre küzdött a művészet eszméjének fenntartásáért és a művészet korszerű eszközeinek a megtalálásáért. A formaképzés problémáit új módszerrel közelítette meg, felismerte, hogy a formálás, az anyagok, az alakítási módok, a lehetőségek és a funkció, a rendeltetés követelményeinek megismeréséből, feltárásából fakad. Az anyagok ismeretével és az azokban rejlő lehetőségek kutatásával új művészeti eszközöket adott tanítványai kezébe.

A nemzetközi értékű Bauhaus-mozgalom Pécshez kötődő alkotói:

Breuer Lajos Marcell (Marcel Breuer) *– világhírű magyar építész, formatervező*
Forbát Alfréd *– építész, festő*
Stefán Henrik *– freskófestő*
Molnár Farkas *– építész, festő, grafikus*
Johan Hugo *– festő*

A Bauhaus-mozgalom szerteágazó pécsi szálainak feltérképezéséhez éppen az Európa Kulturális Fővárosa programsorozat egyik kiemelkedő programja adott lökést. A Bauhaus-mozgalom magyar vonatkozásait bemutató kiállítás az építészettől kezdve a bútortervezésen át a szőnyegszövésig, a kísérleti színházi elgondolásokban való részvételig átfogó képet nyújtott arról, miként hatottak az iskolára a magyarok, köztük Breuer Marcell, Forbát Alfréd, Molnár Farkas, Weininger Andor, Sebők István és Moholy-Nagy László.

A Modern Városok Program keretében megvalósuló egyetemfejlesztés egyik célja az idegen nyelvű képzésekben résztvevő hallgatók létszámának jelentős növelése és a külföldről érkező hallgatók számának emelése. E cél elérésének érdekében került sor a MIK-kel szomszédos ***Damjanich utcai kampusz*** rekonstrukciójára. A Damjanich utcai főépületben működött alapítása óta, 1996-tól a Művészeti Kar, egészen a Zsolnay Kulturális Negyed 2010-es átadásáig, amikor elhagyta az épületkomplexumot és a kulturális negyedbe költözött. Ekkorra már időszerűvé vált az épület felújítása, akárcsak a kampuszon álló, több éve használaton kívüli kollégiumé. A terület északkeleti részén áll a „Kisház", amely fontos képzőművészeti korszakot határoz meg a pécsi művészeti közéletben. A nyugat-európai minta alapján hallgatólagos beleegyezéssel amolyan „foglalt ház"-ként működött és adott teret ideiglenesen az avantgárd életforma iránt is nyitott fiatal művészeknek.

A felújított épületbe 2019-ben az ***Idegen Nyelvi Központ***, amely az akkreditált, nemzetközi ECL nyelvvizsgarendszert működteti, és a ***Nemzetközi Oktatási Központ*** költözik, utóbbi nyelvi és szakmai előkészítőket, valamint különböző időtartamú téli/nyári kurzusokat szervez az egyetemi és külföldi célcsoportoknak.

Innen pár száz méterre található a ***Hotel Hunyor*** és a mellette lévő ***Szőlőskert vendéglő*** épülete, melyek a 80-as években élték fénykorukat. A vendéglő „svájci" teraszán grillételeket lehetett kóstolni, termeiben lakodalmat, bankettet, „brigádbulit" szerveztek. Az étterem mára megszűnt, a szálloda a PTE keretein belül Hunyor Vendégház és Diákszálló néven fogadja a Pécsett tanuló külföldi diákokat.

A Műszaki Informatikai Kar fölötti domboldalban található a „piros iskola". ***A Jurisics Utcai Általános Iskola*** 1978-ban nyitotta meg kapuit és azóta is népszerű a városrész családjai számára. Az egykori szőlő-gyümölcsös terület beépülésével egyre nagyobb igény volt egy helyi iskola alapítására. Az iskola Vezér Csaba által készített építési tervét 1976-ban hagyták jóvá, a tanítás két esztendő múlva indult meg, de a kivitelezők még dolgoztak az intézményben. A városrész rohamosan épült ki, a családi házak mellett panelek és sorházak emelkedtek az egykori szőlőbirtokok helyén. A helyi szolgáltatások, a Mecsek-Nyugati Szolgáltatóház, a posta, bolt és egyéb kisebb egységek az iskola köré települtek. Jelen van az intézményben a Berze Nagy János Művészeti Iskola kézműves foglalkozásaival, és az Agócsy Zeneiskola is.

Több mint 40 esztendő alatt az intézmény sok elismerésre tett szert kiemelkedő pedagógiai munkájával. Az MTA közelségének és a mára kialakult szoros együttműködésnek köszönhetően a diákok tudományos tevékenységét segítő ***Jurisics Akadémia*** az egyik legkiemelkedőbb, példaértékű kezdeményezés, mely napjainkban a 10 éves jubileumára készül. A tehetséggondozás és tehetségfelismerés jegyében született kezdeményezés lehetőséget ad arra, hogy a tanulók egyéni érdeklődési körüknek megfelelően bővítsék és bemutassák az iskolai órákon és azon túl szerzett tudásukat diáktársaik, tanáraik és szüleik előtt. A diákok akadémiája a tanulás felé való elköteleződést, a tudás iránti vágy felkeltését, a kommunikációs képességeik fejlesztését segíti. Az itt készült prezentációk sajátos képet alkotnak az egyéni fejlesztési lehetőségek tekintetében is. Fontos, hogy ma már visszahívják azokat az innen indult diákokat is, akik egyetemistaként jelentős tudományos sikereket tudhatnak maguk mögött, akik személyes példát mutatnak a még általános iskolás tanulóknak, ezzel is kifejezve az iskola szellemiségét.

Erős közösséget épít maga körül az intézmény, az öregdiákjaikról sem feledkeznek meg, leendő tanítványaik számára pedig ***Be-Te-Kincs*** címmel szerveznek rendszeresen interaktív programot, mellyel a még óvodás gyermekeket és szüleiket szólítják meg. A ***szülők-nevelők bálja*** nemcsak a helyi közösség ünnepeként, de az intézményi munka támogatását célzó jótékonysági eseményként is meghatározó. A befolyt összeg a ***Jurisics Iskola Tanulóinak Segítése Alapítványon*** keresztül az udvar szépítését, a játszótér felújítását és eszközvásárlást szolgál. Az iskola tornaterme – egyéb közösségi tér hiányában – többek között a városrészi mozgásprogramoknak is helyet ad. Húsvéti vásárt, papírgyűjtést szerveznek, a szaktantárgyi versenyeik számos gyermeknek hoztak már a városhatárokon is túlnyúló elismeréseket. ***Diákönkormányzatot*** is működtetnek, mely testületben egy-egy tanulóval minden osztály képviselteti magát.

Az iskola közvetlen szomszédságában kapott helyet egy óvoda és egy bölcsőde. A Mandulafa bölcsőde 1986-ban nyitotta meg kapuit. A szakmai feladatok mellett az intézmény ***Mandulavirág Alapítványa*** családsegítő programok szervezését tűzte ki célul, ezek keretében szülői kompetenciát erősítő programok, tanfolyamok, tanácsadások, korszerű ismeretbővítő eszközök beszerzésének támogatása, fejlesztőeszközök, játékok, szakmai könyvek beszerzése, informatikai eszközök fenntartása, bővítése a legfőbb feladatuk.

A ***Bornemissza Gergely Utcai Tagóvoda*** a domboldalba épített modern épületében 1986 óta várja a gyermekeket színes pedagógiai programjaival. A teraszos jellegű, tágas, zöldített és fejlesztő játékeszközökkel gazdagon ellátott udvaron minden korcsoport külön udvarrésszel rendelkezik, melyet egy kneipp - mezítlábas ösvény is gazdagít. A pedagógiai munkát, az óvoda oktatási-nevelési tevékenységét, az óvodás gyermekek tanulási, művelődési, szabadidős és sportolási lehetőségeit az alapító okiratban megfogalmazott céljainak megfelelően az ***Érezd Jól Magad Alapítvány*** támogatja.

A terület déli részén helyezkedik el a ***Pécsi Kodály Zoltán Kollégium***. A dél-dunántúli régió egyik legnagyobb bentlakásos intézményében 380 gimnáziumi, szakgimnáziumi, és OKJ-s képzésben tanuló diák és diáklány lakik. A kollégium részt vesz az Arany János Tehetséggondozó Programban, így biztosítva délutáni foglalkozások keretében a tehetséges és szorgalmas diákok számára a továbbtanulásra való felkészülést.

A kollégium szomszédságában található a ***Baptista Szeretetszolgálat*** által fenntartott szeretetotthon, ahol 88 idős ember gondját viselik. A Baptista Szeretetszolgálat alapítványi formában működik, a világ 18 országában nyújt rendszeres segélyt, élelmet, humanitárius és lelki segítséget, illetve szükséget szenvedő és szociálisan perifériára szorult emberek számára fejlesztési programokat hajt végre, így könnyítve

nehéz helyzetükön és lehetőséget biztosítva számukra egy emberibb élethez. A szeretetszolgálatot a baptista egyház alapította 1996-ban Magyarországon és több mint 3 000 főállású munkatárssal, több száz önkéntessel dolgozik.

Pécsett az idősgondozás mellett az oktatásban – általános iskola és középiskola fenntartása – és a szociális segélyezésben is jelen van. A városban működtetett BaptistaPont-ok segítségével gyűjti és juttatja el az adományokat a rászorulóknak.

A szeretetszolgálathoz kötődő, a legtöbb embert megmozgató jótékonysági tevékenység a „Cipősdoboz" akció megszervezése. A karácsonyt megelőző időszakban egy cipősdobozba csomagolt ajándékok felajánlásával lehet örömet szerezni rászoruló gyermekeknek.
Az akcióval a legutóbbi ünnepen több mint 57 ezer cipősdoboz-ajándék jutott el a megfelelő helyre egy kis boldogságot csempészve a karácsonyfa alá.

A szeretetotthon mellett található a ***Pécsi Művészeti Gimnázium és Szakgimnázium***, mely 1957 óta a művészi alkotómunka, a gazdag kulturális tevékenység, a tudásépítés és képességfejlesztés sajátos műhelye a városban. Kezdetben zeneművészeti szakon képezték a növendékeket, majd a 60-as évek elején képzőművészeti, később iparművészeti oktatás indult, 1974-től a Pécsi Balett nyomdokain táncművészeti képzés kezdődött az iskolában. A 2008-ban elkezdték a drámatagozatos gimnáziumi képzést is, így négy művészeti területen folyik a munka az intézményben. A diákok az ország minden tájáról érkeznek, hiszen Magyarországon kevés hasonló intézmény működik. Pécs meghatározó kulturális jelentőségét bizonyítja, hogy a művészeti gimnáziumban neves művésztanárok oktatták/oktatják a diákokat. Az 1980-as évek közepén egy új, speciálisan a művészetoktatás céljaira tervezett épületegyüttes nőtt ki a földből a Rókusdombon. Az épületet Getto József Ybl-díjas építész tervezte. 1984-ben elkészült az új iskolaépület első üteme, majd 1988-ban további tantermek átadásával lehetővé vált, hogy korszerű körülmények között lehessen folytatni a művészeti képzést és az általános-közismereti oktatást. Az intézményben található a Takács Jenő hangversenyterem, melynek színpadán a zeneművészeti képzésben részt vevő diákok mellett a táncművészeti és a drámaszakosok is bemutathatják tehetségüket. A növendékek rendszeresen lépnek fel különféle városi rendezvényeken. Állandó az együttműködés a Pécsi Nemzeti Színházzal, a Pécsi Balettel, a Pannon Filharmonikusokkal, a Bóbita Bábszínházzal, az Apolló Kulturális Egyesülettel és a Zsolnay Örökségkezelővel.

A négy művészeti ág egy-egy kimagasló fiatal tehetségét 1994 óta minden évben díjjal jutalmazza a Pécsi Rotary Club, ezt az elismerést az iskolában tartott gálakoncertet követően adják át a díjazottaknak.

A Rókusdombon található az 1848-ban alapított ***Pécsi Sörfőzde*** is, hazánk legrégebb óta folyamatosan üzemelő sörgyára. A sörfőzde legismertebb terméke a szintén rekorder Szalon Sör, melyet 1907 óta lehet fogyasztani. Főzéséhez a saját kutakból nyert mecseki karsztvizet használják, kiváló árpamalátával és az ízesítéshez a világhírű aromás bajor komlóval. A Szalon Sör a pécsi Értéktár Bizottság javaslatára bekerült a megőrzendő városi értékek közé. A gyáralapító család elhivatottságát jelzi, hogy 1912-ben kérelemmel fordultak Pécs Szabad Királyi Városhoz, hogy termékeik csomagolásán és dombornyomott palackjain használhassák a város címerét. A jelkép manapság is fontos szerepet játszik a márkához kapcsolódó kommunikációban, a „pécsiség" mint érték megjelenítésében. A Pannonia Sörgyár, majd jogutódja, a Pécsi Sörfőzde Zrt. több alkalommal benevezte a legnagyobb európai sör megmérettetésre a „Monde Selection" versenyre a terméket, amelyet a nemzetközi zsűri több alkalommal arany-, illetve ezüstéremmel jutalmazott. A sörfőzde

2017-ben tulajdonosváltáson ment át, mely a stratégiai irányok módosulását is jelentette, még inkább előtérbe került a minőség. A Szalon Sört is 2018 óta a német tisztasági törvény alapján főzik, így nem tartalmaz kukoricadarát, mely sok hazai sörbe belekerül. A gyár termelése 2018-ban alig érte el a 2010-es nagyságrend negyed részét, mely mögött gazdasági szempontok is meghúzódnak. Ugyanakkor szélesedett a termékpaletta, több kísérletező új eljárással, új ízeket hozó különlegességgel találkozhatunk. A sörfőzde régi raktárépületének dongaboltozatos helyiségeiben üzemel a ***Maláta bisztró & sörbár***, ahol sokan megfordulnak ebédidőben, éjszakánként pedig a pincében, a ***Pécsi Sörházban*** lehet lazítani, mely régóta az egyetemisták kedvelt helye a városban.

A sörfőzdéhez több korábbi sikeres kezdeményezés is kapcsolható. Ilyen volt a ***„Sör-egyetem”***, ahol a vállalkozó szellemű jelentkezők a gyárban sajátíthatták el a sörkultúrához kapcsolódó tudást az alapanyagoktól a technológián keresztül a sörcsapolás gyakorlati ismeretéig. Aki pedig a vaktesztet is sikeresen vette, az sördiplomával zárhatta a kurzust. A Nyugat-Mecsek városrész legnagyszabásúbb, mára sajnos megszűnt rendezvénye is ide kapcsolódik. A Pécsi Sörfőzde 1995-ben rendezte meg az első ***Pécsi Sörmajálist***, ami nagyon hamar felkerült az országos programlistára is. A helyi és a baranyai látogatók mellett már a második-harmadik évben buszokkal érkeztek az ország különböző részeiről a vendégek a pécsi sörünnepre. A sörmajális népszerűségét mi sem mutatta jobban, mint hogy volt olyan esztendő, amikor párhuzamosan négy különböző színpadon zajlottak a programok. Ilyenkor a sörfőzde két napra kitárta a gyár kapuit a nagyközönség előtt, így ingyenes színes kulturális és zenei programok mellett lehetett fogyasztani a helyben készített söröket. Ilyenkor a gyárudvar mellett a Rókusdomb ligetes oldala is megtelt piknikező, zenehallgató, beszélgető emberekkel.

11. A Pius gimnázium régi légi felvételen

A Rókusdombtól nyugatra, a városrész déli részén helyezkedik el ***Csoronika***, mely régen szintén egy szőlőhegy volt – neve a délszláv crna, fekete szóból származhat. Manapság déli részén az egyetem intézményei sorakoznak. A legkiterjedtebb az Ifjúság úti kampusz, ahol az egyetem két meghatározó kara található: a ***Bölcsészettudomány Kar (BTK) és a Természettudományi Kar (TTK)***. Az épületkomplexum már több mint száz éve épül, fejlődik, egy labirintushoz hasonlíthatók a félemeletekről különböző irányokba induló hosszú és egymást keresztező folyosók, melyek különböző korú épületeket kötnek össze egymással. A legújabb bővítés eredményeképpen 2019-ben a Modern Városok Program keretében új emelettel bővül a BTK, oktatótermek és korszerű laboratórium szolgálja a pszichológusképzés magyar, angol és német nyelvű hallgatóit. Itt található a TTK hat intézete – a Biológiai, a Fizikai, a Földrajzi és Földtudományi, a Kémiai, a Matematikai és az Informatikai –, valamint a Sporttudományi és Testnevelési, illetve a BTK jelenlegi tizenkettő intézetének – az Anglisztika, a Filozófia és Művészetelméleti, a Germanisztika, a Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi, a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi, a Neveléstudományi, a Pszichológia, a Romanisztika, a Szlavisztika, a Társadalmi Kapcsolatok, a Társadalom- és Médiatudományi, a Történettudományi Intézet – nagy része.

Az oktatás és a kutatómunka szolgálatában itt működik a város legnagyobb teljesítményű szuperszámítógépe, a konferenciatermekben pedig a legkülönbözőbb témákhoz kapcsolódó előadásokat hallgathatunk. A TTK-n négy doktori iskola (Biológiai és Sportbiológiai, Fizika, Földtudományok, Kémia) keretein belül lehet elmélyíteni a tudást, a BTK-n hét doktori iskola működik (Demográfia és Szociológia, Filozófia, Interdiszciplináris, Irodalomtudományi, Nyelvtudományi, „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi, Pszichológia).

A ***Baranya Táncegyüttes*** 1967-ben alakult még a Pécsi Tanárképző Főiskola két néptáncegyüttesének összevonásával, azóta is megszakítások nélkül működik a Pécsi Tudományegyetem keretében. 1994-ben Baranya Kulturális Egyesület néven a táncegyüttes létrehozta civilszervezetét, amely azóta biztosítja a működés feltételeit. Önálló estjeik a főbb kulturális színterek programkínálatát gazdagítják. Rendszeres táncházuk a belvárosi Lyceum utcában van.

A kampuszon uszoda és atlétikai pálya is található és itt működik a legendás ***Szenes Klub***, mely a 70-es évektől fontos helyszíne a város kulturális életének, napközben találkozási pont, esténként élő koncerteknek is helyet ad. A pécsi egyetemi klubélet bástyájából indult a Kispál és a Borz (első koncertjüket itt adták 1987-ben), a 30Y és még sokan mások a pult mögül vagy nappali ügyelőként, majd a színpadon bizonyítva.

A kampuszt ***botanikus kert*** keretezi. A park 1912-től a jezsuita Pius gimnázium kertje volt. Botanikus kertté való fejlesztése 1952-ben kezdődött el, 1989-ben pedig megyei természetvédelmi területté nyilvánították. A 6,85 hektáros kert gyűjteményeiben jelenleg több mint 8 000 féle növény található, melyekből kb. 3 000 faj az üvegházakban él. Különösen változatos a kaktuszgyűjtemény és a mediterrán növények alkotta kertrészek is különlegesek hazánkban. A kertben minden év májusában virágkiállítást és vásárt tartanak, mely a kertbarátok kedvencévé vált.

Az egyetemi épületekhez csatlakozik az 1930-ban épült kéttornyú, neoromán stílusú ***Pius templom***, mely eredetileg a jezsuita rendé volt. A templom, mely a közelmúltban megújult, 1974 óta plébániatemplomként szolgálja a Szigeti városrész és Nyugat-Mecsek hívőit. A domboldalban fekvő impozáns templom képe messziről vonzza a tekintetet.

12. A botanikus kert részlete a nagy üvegházzal

Az egyetemi épületekkel szomszédos II. Belgyógyászati Klinika és Nephrológiai Centrum, valamint a Pécsi Regionális Vérellátó Központ mellett tatálható a Pécsi Tudományegyetem legújabb egysége, a ***Szentágothai János Kutatóközpont*** (SZKK). A kutatóközpont működése során az élettudományi, az élettelen természettudományi, valamint a környezettudományi oktatás, kutatás és innováció minden oldalát fejleszteni kívánja. A kutatócsoportok többsége orvos-biológiai területeken dolgozik – genetika, immunológia, virológia, neurológia stb., de megtalálhatók big data-elemzéssel vagy energiadizájnnal foglalkozó kutatócsoportok is. A kutatóközpont három épülettömbjébe különböző műszaki megoldásokat építettek be, így lehetőség van az épületek energetikai vizsgálatára, az egyes megoldások összehasonlítására, mely az egyik kutatási tématerülethez ad adatokat.

Az SZKK közelében található az egyetem Jakabhegyi Kollégiuma, mely 500 hallgató elszállásolására alkalmas.

Már a Makár-hegy délkeleti oldalában helyezkedik el a ***Koch Valéria Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda, Kollégium és Pedagógiai Intézet***, mely német nemzetiségi oktatást végez Pécsen, fenntartója a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata. A baranyai Szederkényben született, korán elhunyt magyarországi német költőnő, Koch Valéria (1949–1998) nevét viseli az iskola. Rendszeres továbbképzéseket tartanak a népismeret, a német nyelv és irodalom, illetve a német nyelvű szaktárgyi oktatás keretében, a pedagóguskar tagjai a hazai nemzetiségi iskolák részére tankönyveket is írnak. Gyakorlóiskolaként is szoros együttműködést ápolnak a PTE nemzetiségi szakos hallgatóival.

A ***német nemzetiség*** már a középkorban is fontos szerepet játszott Pécs életében. A püspöki városban jelentős számú német polgárság élt, amelynek szoros üzleti (kereskedelmi) kapcsolatai voltak a bécsi polgársággal és a délnémet területekkel. A török hódoltság megszűnését követően újabb bevándorlási hullám érkezett

elsősorban osztrák és katolikus sváb területekről. Ebben az időben vált német többségűvé a város keleti szomszédságában húzódó Schwabische Türkei (Közép-Tolna, Kelet-Baranya, Észak-Bácska) összefüggő területe, mely a későbbi századokban is biztosította német nemzetiségű lakosság betelepülését a városba.

Az 1960-as években indult el négy pécsi iskolában a tagozatos német oktatás. 1989-ben Pécs Város Önkormányzata elhatározta, hogy a Tiborc Utcai Általános Iskolában nemzetiségi iskolát alapít a magyarországi németek részére, két évvel később pedig az iskolában elkezdődött az oktatás. A fokozatosan kétnyelvűvé átalakuló intézményben 1994 szeptemberében indult a gimnazisták számára az oktatás. Az iskola közben új épületbe költözött és a neve Magyar-Német Nyelvű Iskolaközpont lett. A következő évben nyílt meg az intézmény saját könyvtára, a Ruth Hübner-Lukes könyvtár, a könyvállomány nagy része Németország magyarországi nagykövetségének ajándéka volt. Még ebben az évben megkezdődött egy tornacsarnok és egy színházterem építése. 1997 szeptemberében indult az első német tannyelvű osztály. Az intézmény akkori fenntartója, Pécs város közgyűlése 2000-ben az iskolához csatolta a korábban önállóan működő két pécsi német óvodát. 2003-ban elkészült az intézmény saját kollégiuma, amely száz tanulónak tudott lakhatást biztosítani. 2005-ben a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata lett az intézmény fenntartója és az öt tagintézmény ezután vette fel a Koch Valéria Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium nevet. 2014-ben az intézmény bekerült az ország száz legjobb középiskolája közé.

Koch Valéria - Pannónia anno

Dús termését
s önnön vérét
ezeréve ontja már
a tékozló pannon táj
milyen átok üli meg
mért sújtják az istenek
minden halma aranyalma
minden nedve nagy jókedve
megáldatott bőséggel
önpusztító készséggel
minden hőse kárhozott
aki fényt az kárt hozott
a legnagyobb veszedelme
Duna-völgynek a lángelme gondolata
kinek ép
szelleme akinek szép
sorsa végül egyre megy
börtön bitó őrület
jó volna tán megtanulni
nem kigyúlni nem lehullni
adni mindig eleget
óvó fészekmeleget

BÁLICS, DONÁTUS, ARANYHEGY, DEINDOL

Ezek a városnegyedek a Makár-hegytől északabbra, a városközponttól távolabb eső szőlőhegyeken jöttek létre. Ez a terület is intenzív átalakuláson ment keresztül az elmúlt évtizedekben: a lakófunkció dominál, de még találni szőlőműveléssel és borászattal foglalkozó termelőket is, bár egyre kisebb számban.

Ezen a területen városi intézmények sem találhatók már nagy számban, kivételt jelent a terület keleti, városhoz közelebbi részén a bálicsi völgy alsó szakaszán működő „BINOK”.

A ***Bálicsi Integrációs Nevelési Oktatási Központ, Általános Iskola Szakképző Iskola, Speciális Szakiskola, Kollégium és Korai Fejlesztő*** jogelőd intézményei 1990 óta látják el a régió és a tágabb környezetében élő sérült gyermekek és fiatalok oktatását, nevelését. Induláskor elsősorban látássérült gyermekek alapfokú iskolai ellátását biztosították, 1994-ben azonba a folyamatosan növekvő igényeknek engedve megalakult a ***Látássérült Fiatalok Rehabilitációs Speciális Szakiskolája***, mely az ország első vakügyi szakképző intézményeként

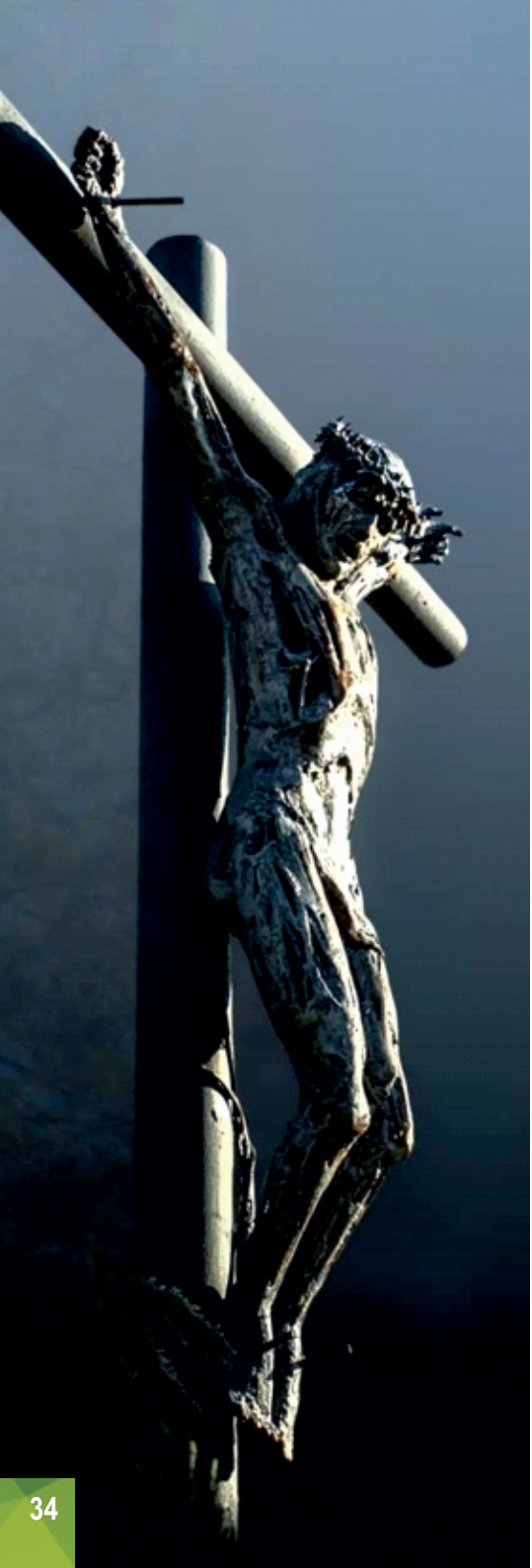

lehetőséget teremtett a látássérült fiataloknak a szakmaszerzésre. Az intézményt a ***Világ Világossága Gyermekszemészeti Alapítvány*** tartja fenn, ahol az óvodástól a középiskolás korosztályig segítenek a sérült, sajátos nevelési igényű gyermekek, fiatalok előrejutásában. A szakiskolában különböző szakmákat is megtanulhatnak a fiatalok, pl. szőnyegszövő, takács, gyógynövénytermesztő, számítógépes adatrögzítő, keramikus. Az alapítvány a komplex (re)habilitáció megteremtését tűzte ki célul, orvosi-egészségügyi ellátás: készségek, képességek kialakítása, oktatás-nevelés: szociális kompetencia megteremtése és foglalkoztatás: értékes tevékenységhez jutás. Dr. Sebestyén Ibolya, a Világ Világossága Alapítvány irányítótestületének elnöke szavait idézve: „Ide jöhetnek mindazok is, akik sajátos megsegítést igényelnek, vagy csak jó technikai és humán erőforrással bíró környezetben, egyéni odafigyelésre vágynak, és/vagy kiscsoportos oktatásban kívánnak tanulni humánus, keresztény szemlélettel.”[32]

A szőlőhegyek dűlőútjainak csomópontjában, egy dombtetőn található a ***Donátusi kápolna***. Szent Donát, a szőlőtermesztés védőszentje tiszteletére 1736-ban épült egy kis kápolna, ennek helyén 1937-ben alakították ki a jelenlegi nagy méretű kápolnát, melyben vasárnaponként tartanak istentiszteletet.

Egykoron a dűlőutak mentén régi szokás volt a keresztállítás. Ezt a hagyományt idézi a helyi közösség akaratából és összefogásának köszönhetően, Radó János kezdeményezésére a Kisdeindol-hegyhát dűlő és a Kisdeindol dűlő kereszteződésében 2000-ben felavatott Korpusz. Mosonyi Tamás szobrászművész modern stílusú, mondhatjuk: szívszorító alkotásáról Mendöl Zsuzsanna művészettörténész gondolatait idézzük:

14. Mosonyi Tamás Korpusza a Kisdeindol dűlőben

„Mosonyi a vasszobrászat nem könnyű és nem elterjedt műfaját választotta. Az anyag felrakásával történő mintázás vagy a formát kibontó, az anyag elvevésével alakító faragás, vésés helyett a forrasztó- és hegesztőpáka, a láng a munkaeszköze. Összeköt, ráolvaszt vele, de leginkább roncsol: a láng és hő hatására alakuló anyagban meglátott szuggesztív formák megragadásával, a művész szavait idézve: a műfajok és a minket körülvevő világ viszonylagosságára kérdez rá."

Nyugatabbra a Nagy-Deindol völgyben fekszik Istenkút, melynek az 1925-ben Szieberth Róbert népiskolai felügyelő által alapított szőlőhegyi iskolája volt az első intézménye. Az első években magánházban zajlott az oktatás, és imaházként is szolgált. A Gárdonyi Géza művelődési házat 1959-ben adták át. 1976-ig fejlődött az intézmény – időről időre növekedett, ahogy szaporodtak a tanítványok, az eredetileg két tantermes épület napközivel, étkezővel, óvodával és új, emeletes iskolaépülettel bővült. Az istenkúti intézményekben zajló munkáról a következő fejezetben olvashatnak részletesen.

MECSEK

Végül pár szót kell ejtenünk a hegység városrészbe eső területéről, a városrész névadójáról is. A turistamozgalom viszonylag korán, a 18. század második felében megjelent a városban, a városi polgárok megalapították a Mecsek Egyesületet, turistautakat jelöltek ki, kilátókat, pihenőket emeltek. A hegység magasabban fekvő, erdővel borított területe az országos védelem alatt álló ***Nyugat-Mecsek Tájvédelmi Körzet*** része.

A szőlőhegyektől északra, a hegység vízválasztó gerincén helyezkedik el a Remete-rét, mely az Orfű felé vezető közút „hágója" 425 méter magasságban. Ezen a kanyargós útvonalon halad a nagy hagyományokkal rendelkező ***Mecsek Rallye*** egyik gyorsasági szakasza. Az autóversenyt először 1967-ben rendezték meg a Magyar Autóklub pécsi csoportja szervezésével, 2019-ben 53. alkalommal állnak rajthoz a versenyzők. A legeredményesebb pilóta a tizenegyszeres győztes, a legendás Ferjáncz Attila, de nem sokkal marad le mögötte a hatszoros magyar bajnok, a pécsi Ranga László sem, aki nyolcszor került ki győztesen a mecseki futamokon. A verseny minden évben sok embert hoz ki a Remete-rétre, mely a verseny egyik leglátványosabb szakasza. A rét remek piknikezőhely, kiépített tűzrakóhellyel, erre vezet a Pécs és Orfű között kiépített kerékpárút is, amelyen egyre többen tekernek fel. Sajnos vízvételi lehetőség vagy üzemelő büfé nincs itt a csúcson. A közelben található a 497 méter magas ***Sós-hegy***, melynek tetején egy római őrtornyot formázó kilátó épült. Az eredetit a közeli Lapison találták meg a régészek, mely azt bizonyítja, hogy már abban az időben is fontos út haladhatott erre. Gyönyörű kilátás nyílik innen a Tubesre, a Jakab-hegyre és a város nyugati részére, tiszta időben a horvátországi Papuk-hegység sziluettje is feltűnik a horizonton.

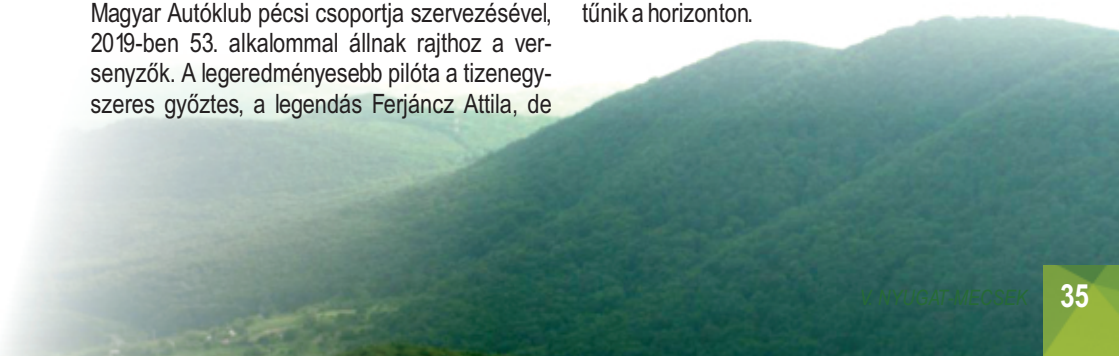

3. HELYI KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉGEK

A korábbiakban már több, helyi közösség által felvállalt sikeres tevékenységet mutattunk be, elegendő, ha a pécsi Rotary Klub vagy a Baptista Szeretetszolgálat jótékonysági akcióira gondolunk. Ezek mellett más történeteket is találhatunk a városrészhez kapcsolódó civil kezdeményezésű, sok embert megmozdító sikerekről, eredményekről. Ezekből párat mutatunk be a következő oldalakon.

ISTENKÚT KÖZÖSSÉGFORMÁLÓ EREJE

Vannak helyek, melyek különös szerepet játszanak az ott élők mindennapjaiban, ilyen Istenkút is, mely egy forrásról kapta a nevét.

A forrás keletkezéséről a következő monda maradt fenn:
A tatárok közeledésére az ürögi férfiak hadba vonultak, az öregek, asszonyok és gyerekek elbújtak a mai Nagy-Deindol völgyben, mely távolabb esett az országúttól. Egy Antal nevű remete élt itt, aki pártfogásba vette a menekülteket. Két hete éltek már az eldugott völgyben, de a nagy szárazságban még a kis patak medre is kiszáradt. Nem volt vizük, ezért sokan megbetegedtek és már a szomj-halál fenyegetett. Antal remete könyörgését Isten meghallgatta, és a völgy déli oldalát bezáró hegy tövében bővizű forrás fakadt, így menekültek meg a bujdosók.

A 19. században folyamatosan növekvő népességű terület korábban az azóta Pécs városába olvadt Magyarürög szőlőhegye volt, melyet hosszantartó ellentét után végül Pécs városa szerzett meg magának. ***A térség természetes központjában, több völgy találkozásához közel található bővízű forrás nevét, Istenkút, előbb az iskola, majd a környék megnevezéseként is használni kezdték. A száz éve még alig lakott szőlőhegyet saját döntésük alapján vették birtokba az itt letelepülő és házakat építő családok, így az újonnan érkezők által tapasztalt nyitottság és segítőkészség fontos és eredendő értékké vált.*** Földrajzi meghatározottságából fakadóan a területet völgyek és hegyhátak szabdalják fel, így szerkezetileg önálló és a többitől elszigetelt szomszédságokra bomlik. A szomszédsági kapcsolatok az egyutcás zsákfalvakra emlékeztetően alakulnak: a személyes helyi kapcsolatok intenzitását és a kölcsönös szívességek rendszerének működését feltételezik.

Az 1925-ben alapított iskola egyben a közösség szíve is volt, mert itt találkoztak egymással a lakók és a közügyeket is itt tudták intézni. A helyi közösség az 1970-es években élte fénykorát, az iskolaépületnek új szárnya épült és így jött létre az iskola, az óvoda és a művelődési ház összevonásával az ország első általános művelődési központja 1976-ban. A rendszerváltás Pécs számára negatív következményei 1995-ben érték el

15. A waldorf óvoda Istenkúton

Istenkutat, ennek következtében a helyiek is megtanulták az érdekérvényesítés sajátos, politikai útjait és az intézményesített egyeztetési mechanizmusok működését. Alapvetően az iskola megvédése és a közösség megszervezése lett a céljuk, ami az összefogásban és szolidaritásban öltött testet, ez pedig újabb energiával töltötte fel az aktív helyi polgárokat. Amikor 1997-ben híre ment a pécsi istenkúti iskola megszüntetésének, a falusias településrészen egy csoport fiatal értelmiségi megalakította az ***Istenkúti Közösségért Egyesületet***, amely a helyi hagyományokra és a közösségre építve próbálta újjáéleszteni a kooperációt. Álláspontjuk szerint az eleve peremterületen lévő, hátrányos helyzetű városrész kilátásait tovább rontaná a több mint 100 tanuló jövőjét érintő döntés, mivel a legközelebbi iskola 6 km-re van. A városvezetés végül 1999-ben az iskola bezárása mellett döntött és 2000-ben ingatlancserével a Pécsi Tudományegyetemnek adta a megszüntetett iskola épületét. Az is kiderült a lakosok által készített erőforrástérképből, miért ragaszkodtak ennyire az iskolához. Az össznépesség arányában Istenkút körzetében az országos átlagnál kétszer több gyerek él. A lakók jelentős hányada nagycsaládos. Az egyesület majdnem 2 millió forintot fordított a terület felmérésére, a helyiek szándékainak megismerésére és újabb 600 ezret a helyi problémákat kibeszélő konferenciasorozatra.

Később Pécs M. J. Város Önkormányzata a Rácvárosi és Istenkúti művelődési központ átszervezése mellett döntött, a közművelődési feladatellátást a helyi közművelődésben egyre nagyobb szerepet vállaló Istenkúti Közösségért Egyesületre bízta, amely egy sokfunkciós intézményt hozott létre ***Szieberth-KAPTÁR Istenkúti Közösségi Ház*** néven a volt önkormányzati művelődési ház épületében, és középtávú megállapodást kötött a várossal. Rendkívül aktív időszak következett: a tagok létrehozták az ***Istenkúti Hírlevél*** elnevezésű kommunikációs csatornát, amely a helyiek tájékoztatását tűzte ki célul.

Kétezer nyarán a Millennium alkalmából mutatták be az iskolaépület mögötti hegyoldalban a Forrás című misztériumjátékot, amely Deindol, Mecsekszentkút, Istenkút kora középkori legendáját elevenítette fel. Az 50 perces művet az egyesület két tagja, Szabó Attila, valamint Molvai Péter írták át színpadra és a közösség 25 tagja együtt dolgozott a bemutatásán, nagy sikert aratva a nézők körében. A tatárjárás korából származó történet, a színpadra állítása és üzenete aktuális, konkrét és közérthető volt: a veszedelem elmúltával a túlélő közösség új életének forrása Istenkút.

Ezzel párhuzamosan felmerült a Pécs városáról történő leválás is, amely végletesen megosztotta a helyieket és megbontotta az egységet. Az egyesület a kétezres években 150-200 fős rendezvényeket szervezett és finanszírozott. Saját erőből elvégezték az épület rendbetételét és öntevékeny köröket hoztak létre. Itt működött az Istenkúti Népművészeti Egyesület, az Ürögvölgyi Turisztikai és Sport Egyesület, emellett művészeti csoportok, klubok (Kaptár Színpad, gitárszakkör, rajzszakkör, asszonytorna kör, filmklub), kisközösségi rádió (Remete Rádió), a Retextil manufaktúra és sportfoglalkozások (torna, aerobic, asztalitenisz, jóga stb.), valamint művészeti foglalkozások is voltak. Kapcsolatot alakítottak ki a Janus Egyetemi Színpaddal és a PTE Művészeti Karával. Az egyesület később részt vett a Tubesre tervezett NATO-lokátor elleni tiltakozásban is.

Közreműködtek hagyományteremtő és -őrző szórakoztató rendezvények lebonyolításában, mint a majális, az Antal-napi vigadalom, a mecsekszentkúti búcsú, ahol az igazán értékes népi kismesterségek jeles képviselői népszerűsíthették mesterségüket. Bemutatkoztak itt a hidasi szövő- és fonólányok, akik kiállították székely motívumokkal díszített szőtteseiket. A pécsi vendéglátók fekedi és szűri ételkülönlegességet készítettek abból az alkalomból, hogy megalakult a főzőcskeklub. Székely és sváb ételkülönlegességekből is tartottak bemutatókat a pécsi istenkúti kultúrház hímző szakkörének tagjai. Az első nyilvános összejövetelt 2000-ben húsvét idején tartották, amikor a tagok fekedi és szűri, valamint bukovinai székely specialitásokkal rukkoltak elő. Olyan érdekességeket tálaltak, amelyeket gyorsan és egyszerűen el lehet készíteni, akár a reformkonyha szellemében is. Az asszonyok és a lányok egyebek között juhtúrós puliszkát, tacsot (krumplis pogácsa), káposztát kelt gombóccal, csirkepaprikást, káposztás kolbászt, valamint disznóvágásos savanyúságot sütöttek és főztek.

2015-től az Istenkúti Közösségi Ház már a Pécsi Kulturális Központ tagintézményeként funkcionált és szervezett programokat 2018 végéig, jelenleg közművelődési megállapodás keretében a Mandulafa Egyesület működteti a közösségi teret.

Új lendületet a civil összefogással születő és Istenkúton letelepedő ***Waldorf Óvoda és Iskola*** hozott. A waldorf-iskolát a kéz, a szív és a fej iskolájának is nevezik, mivel a gyermek testi, lelki és szellemi lényét egységben fejleszti, megteremtve ezzel a mozgás, az érzelmek és a gondolkodás harmóniáját.

Pécsett régóta felmerült az igény a szülők részéről egy waldorf-intézmény létrehozására, de a tervek nem valósultak meg. A kezdeménye-

A Waldorf-pedagógia nevelésművészet, amely emberképét Rudolf Steiner antropozófiai embertanából meríti: „A Waldorf-iskola nem világnézeti, hanem módszertani iskola… Módszere az ember megismerésén alapszik, és amit el akarunk érni ezzel a módszerrel, az az, hogy a gyerekből fizikailag egészséges, és erős, lelkileg szabad és szellemileg tiszta embereket neveljünk…”

zések sikertelenségének ellenére 2005 nyarán új lendületet vett a waldorf ötlet, és létrejött a mostani közösség magja. A szülői körben meglévő megújulási szándék néhány új, energikus, ambiciózus szülő megjelenésével találkozott. Ez a pillanat az óvoda megalapításában öltött testet. Pécs város önkormányzatától 10 évre haszonbérbe kapták egy alternatív, a Waldorf-pedagógiával rokon művészeti iskola által használt ingatlan egy részét, ahol egy óvodai csoport kialakítására volt lehetőség. Az eredetileg is óvodaként épült létesítmény ideális környezetben, a Mecsek lábánál, a Tettye alatt helyezkedett el. A számban egyre növekvő és lélekben erősödő szülői kör sikerrel vette az akadályt: több mint 60 adományozó cég, szervezet bevonásával nyár végére rendbe hozták az épületet és meglettek a működéshez szükséges engedélyek is. Szeptember elején hivatalosan is elindulhatott a pécsi Tettye Völgye Waldorf Óvoda. Jól mutatja az óvoda sikerességét, hogy az alapító szülők már az indulás pillanatában megtöltötték az óvodát, és nemsokára várólista alakult ki.

Már az óvoda első évében sok szülőben felmerült a következő lépés fontossága, azaz egy általános iskola megalapításának a szándéka. Létrejött egy havi rendszerességgel tartott találkozókkal egy munkacsoportokra épülő struktúra, és megtervezték a 2009. szeptemberi induláshoz szükséges feladatokat. Ezzel párhuzamosan egyre fokozódó igényként merült fel a szellemi háttér megteremtése is, ezért rendszeresen tartottak rendezvényeket magunknak és az érdeklődőknek, ahová igyekeztek meghívni a magyarországi Waldorf-mozgalom legtapasztaltabb képviselőit: beszélgetéseket, előadásokat, közös tevékenységeket, évente Waldorf-napokat szerveztek, továbbá bekapcsolódtak Pécs város kulturális életébe, szellemi pezsgésébe.

Azonban ideális épületet kellett találni az iskolának, amely mind gazdasági, mind szellemi, mind közösségi szempontból megfelelő a közösség számára. Ekkor került látókörükbe a volt istenkúti iskola épülete, amely ebben az időben még a Pécsi Tudományegyetem használatában volt. Így nem volt más lehetséges megoldás, csakis a beköltözés egy másik már működő, de a Waldorf-pedagógiától nagyon különböző pedagógiai rendszerű intézmény épületébe, egy önkormányzati fenntartású iskola szabad helyiségeibe (Mecsekaljai Általános Iskola Bánki Donát Utcai Általános Iskolája).

Fontossá vált számukra, hogy megfogalmazzák és kialakítsák az óvodát, illetve az iskolát körülvevő közösségi forma elemeit (fenntartó, pedagógus kollégium, szülői kör, munkacsoportok), valamint kölcsönhatásaik, együttműködésük kereteit, így jött létre 2009-ben a Mandulafa Egyesület, amely az egyesített, önállóan és minél önellátóbban működő intézmény fenntartója lett. 2011. szeptember 1-től a Mandulafa Waldorf Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény fenntartója, 2012. szeptember 1-től a Tettye Völgye Waldorf Óvoda fenntartójaként, 2012 nyarán megteremtette a két intézmény egyesítésének feltételeit, létrehozva a ***Mandulafa Waldorf Óvoda, Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményt***. Míg 2011-ig tevékenységét elsősorban szabadidős és közművelődési programok, oktatási feladatok szervezése jelentette, a későbbi évek a Mandulafa Egyesület számára elsősorban a fenntartói feladatok ellátásának és bővítési lehetőségeinek megteremtése jegyében teltek.

Az átköltözésre 2014-ben került sor. ***Istenkút minden tekintetben ideális helyszínnek bizonyult: Pécs északnyugati peremterületén, Ürög, Donátus és Deindol városrészek között, távol a városi forgalomtól, a mecseki hegyoldalban található, egészen közel a természethez, az erdőhöz, a középkori pécsi mondában is megörökített istenkúti forrással szemközt.*** Az iskola épületeiben a tantermek mellett tanári szobát és műhelyeket, egy euritmia- és tornaszobát, valamint konyhát és étkezőt alakítottak ki. A művelődési ház közösségi tere ünnepek, helyi rendezvények megtartására és gimnasztikára is alkalmas, a többi részében pedig az istenkúti óvoda kapott helyet.

A szervezeti struktúra kialakításának utolsó lépéseként az intézmény függetlenné, önállóan gazdálkodóvá vált, szellemi irányítását a pedagógus kollégium, gazdasági irányítását a pedagógusok és a gazdasági szerv közösen végzi. Sokat jelentett számukra a Magyar Waldorf Szövetséghez való csatlakozás, melynek egyik legfiatalabb tagjaként rendkívül sok segítséget és impulzust kaptak magától a szövetségtől éppúgy, mint az egyes tagoktól. 2012-ben megkezdték az antropozófiai alapokon működő „Utak a minőséghez" minőséggondozási eljárás fokozatos bevezetését, ami már most számos tanulsággal szolgál számukra. Másfajta lehetőségeket teremtett a külföldi kapcsolatok színtere. Elsősorban németországi iskolákkal, így a Pécs testvérvárosában, Fellbachban működő, ugyancsak fiatal és saját épületét kereső waldorf-iskolával jött létre egy bimbózó, formálódó kapcsolat, emellett a németországi Kolping-mozgalommal is több éve eredményesen tudnak együttműködni.

Fontos impulzusokat jelentett továbbá a helyi civil társadalommal és a pécsi közélettel való együttműködés is. 2011-ben Pécs város civil pályázatán példaértékű projektté vált a fenntartható fejlődést célzó Mihály-napi program, és így megindulhatott a párbeszéd az intézményüket majdan befogadó istenkúti közösséggel. Fontosnak tartották ugyanis, hogy az iskola és óvoda ne zárványként jöjjön létre Pécs ezen városrészében, hanem szervesen együttműködjön a helyi közösséggel. Elkészült a tanösvényük, az akkori harmadik osztály hajléka és néhány tornaelem. Ez a tanösvény tulajdonképpen azokat az időket hozta vissza, amikor az istenkúti iskola még működött és virágzott. 2012-ben Pécs város civil pályázatán az óvoda udvarán egy közösségi és tankert kialakítására nyertek pénzt. Az alsó tagozatos osztályokban a gyerekek minden egyes hétfőn erdőt járnak, az időjárástól függetlenül, a jól ismert idézet jegyében: *„Nincs rossz idő, csak hiányos öltözet"*. Többek között van kertművelés, fafaragás és iskolai méhészkedés is, amelyek mind a természethez való közelség meglétét fokozzák.

A Tettyén működő óvodának 2018-ban költöznie kellett, az önkormányzat segítségével új otthont találtak Aranyhegyen, mely közelebb esik Istenkúthoz. Egy korábbi panzió épületét újították fel és alakították át óvodává, hogy szeptembertől már az új helyen fogadhassák a gyermekeket.

16. A waldorf-iskola épülete

18. Az istenkúti óvoda és falfestménye

A közösség azon fáradozik, hogy megteremtse egy olyan önálló és részben önellátó intézmény infrastrukturális és pénzügyi hátterét, melyhez bármely család – társadalmi és vagyoni helyzettől, politikai vagy vallási meggyőződéstől függetlenül – csatlakozhat, és ahol biztosítva van a gyermek (és áttételesen a szülők) fejlődése az óvodától az érettségiig.

Az egyesület célja, hogy támogassa a Waldorf-pedagógia elterjedését Magyarországon és a térségben, elősegítse a Waldorf-pedagógia elvein és módszerein alapuló oktatási intézmények – többek között óvoda, alapfokú iskola és középfokú iskola – létrejöttét és működését. A kitűzött következő mérföldkő a Waldorf-elvek alkalmazásával működő középfokú iskola megteremtése.

A Waldorf-szellemű intézmény mellett továbbra is működik az 1972-ben épült istenkúti óvoda is. Az épület otthonos, családi ház jellegű. Az óvodai életrendet hármas tartópillérre alapozzák: játékra, mesére, a testi-lelki jó érzés feltételeinek megteremtésére, melynek középpontja: a gyermek. Nagy figyelmet fordítanak az egészség megőrzésére és megóvására. Egyik helyi sajátosság, hogy állandó kapcsolatot tartanak fenn a természettel, sokat tartózkodnak a szabadban, heti rendszerességgel sétálnak, játszanak, óvják és védik a természeti környezetet. Az óvoda ***Maci csoport***jához kapcsolódik a 2018-ban megvalósított közösségi festés program, melyet az ide járó gyermekek és szüleik az óvodapedagógusokkal együttműködésben valósítottak meg, s mely a Pécsi Közösségi Alapítvány támogatását is elnyerte. A több mint féléves közösségi tervezésen és kivitelezésen alapuló kreatív folyamat eredményeként a gyerekek rajzaiból ötletes falfestmény jött létre a kertben. A saját erőforrásaik felhasználásával a szülők közösen tisztították, alapozták és festették meg a falakat a jó hangulatú közösségi események, így közös főzés, gyermekjátszóház és szabadtéri mozi keretében.

Céljuk továbbá a magyar népi kultúra és viselkedés megismerése, gyakorlása, madárbarát óvodaként a madárgondozás, a megfigyelés, a tehetséggondozás.
2014-től kezdődően működik az ***„Istenkúti Csemetékért" Alapítvány***, melynek célja:
- programok szervezése havi rendszerezéssel,
- tárgyi, mozgásfejlesztő eszközök vásárlása,
- a gyermekek készségeinek, képességeinek fejlesztése.

18. A Szent Donát kápolna

Donátus keskeny útjait sövények és kerítések szegélyezik, elrejtve az arra járók szeme elől a régi szőlőhegyen épült családi házakat. Azt gondolhatnánk, hogy ilyen városi közegben az itt lakók számára a legfontosabb a magánszféra védelme és talán még közvetlen szomszédaikkal is csak ritkán állnak le megbeszélni a világ dolgait. Tévedünk, ha így gondoljuk. Az itt lakók között is vannak kapcsolódási pontok – a gyeknevelés, a sport, a hobbi, melyek közelebb hozzák egymáshoz a közvetlen és távolabbi szomszédokat, elindítva egy „közösség" alakulását.

Évek óta működik a ***Donátusi Baráti Kör Egyesület***, mely keretet ad az itt lakók közösséggé kovácsolódásának. A területen sok kisgyermekes család él, így a gyerekek adták a hajtóerőt. Egy csapat lelkes szülő munkája eredményeként a gyerekeknek szervezett közös programokkal indultak. Az együttes cél is hamar adta magát: a szőlőhegyen sem játszótér, sem más

19. A Donátusi Tökfesztivál plakátja

közösségi tér nincs, a kápolnát leszámítva, ahol a gyerekek szabadon játszhatnának vagy közös programokat tudna megvalósítani a formálódó és bővülő egyesületi tagság.

Azért a baráti kör tagjai így is elkezdtek szervezni közös programokat, amihez ki-ki hozzátette a magáét: gyermeknap, tökfesztivál (Pécsi Óriástök Bajnokság), évbúcsúztató gyalogtúra, közös kirándulások a Mecseken.

Számomra a legszebb közösségi programmá az egyesület MIDOFA állítása vált. 2018. december közepén már ötödik alkalommal került sor a kápolna közelében a MInden DOnátusi FÁja felállítására és ahhoz, hogy karácsonyfa váljon belőle, fel is kell öltöztetni – erre a közös díszítés adott lehetőséget. Ezután egymás megvendégelésével már jöhetett az ünnep. A játszótér ügye is előrehaladt, lett egy hely, ahol minden évben egy kicsit lehet bővíteni a játékokon.

KÖZÖSSÉGI PARK - AZ EGYKORI KŐBÁNYA A BÁRÁNYTETŐN

A Nyugat-Mecsek lakott területein nincs olyan közösségi tér, amely egy fedél alá gyűjthetné a lakosokat, helyet és teret adva közösségeik kezdeményezéseinek. Az iskolák falai és pedagógiai programjai egy-egy jeles naphoz vagy ünnepkörhöz kapcsolódó találkozásra teremtenek alkalmat – a szülők körében.

Báránytetón 1980-ban zárt be a Baranya Megyei Építőipari Vállalat üzemeltette kőbánya. Az egykori kőbánya rekultivációját követően a terület üresen állt.

A közösségi élet egy egyéni „akcióval” kezdődött, amikor egy helyi lakos elültetett egy fát, és csatlakozott hozzá a szomszédja is. Aztán hintát és padokat vittek a területre, amit hamarosan a hivatalos parkátadó követett. A helyi közösség hívta életre az Összefogás Báránytetó Kőbányaparkért Egyesületet, melynek célja a közösségi találkozásokat segítő kulturális programok szervezése volt. A jeles napok és ünnepek köré kis léptékű események szerveződnek itt: helyi termelők meghívásával közös szalonnasütés, bográcsozás, adventi fadíszítés, közös gyertyagyújtás vagy forralt bor mellett szilveszterezés elegendő ahhoz, hogy a szomszédságok élő kapcsolatokat alkossanak.

Sajnos a park környezetében nincs kiépített infrastruktúra, így az időjárási körülmények nagyban befolyásolják a közös terveket. A szervezet által karbantartott területet szívesen használják a Jurisics utcai iskolások is. A park fejlesztése remek lehetőséget kínálna a környékbeliek számára, azonban saját erőforrásaikból mindez nem oldható meg.

20. Forrásfelújítás a Mecsekben

A Mecsek Egyesület a város egyik patinás civilszervezete, mely 1891-ben alakult. Az alapszabályban megfogalmazott célja szerint: *„Pécs városának és legközelebbi környékének járható utakkal való összekötése, főképp fasorok és ültetvények előállítása, fenntartása. A város és képviselő-testületének tudtával és beleegyezésével magánjövedelmeiből fasorokat, ültetvényeket, padokat, jelzőtáblákat, s esetleg épületeket állít elő."* Az egyesülethez egyre többen csatlakoztak, 1927-ben 2 617 fős volt a tagság.

A polgári egyesületek 1948-ig működhettek az országban, az újjáalakulásra 1993-ban került sor. A korábbi hagyományokhoz híven az új korszakban is sikerült olyan célokat kitűzni, melyek mellé lehet állítani a város szélesebb közösségét is. Az egyik legnagyobb elért siker a város legmagasabb csúcsán, a Tubesen az elbontott, régi kilátó helyén felépített új János-kilátó torony. A Tubesen létesített János-kilátót 16 évvel a közösségi szándék megszületését követően, 1910-ben avatta fel a Mecsek Egyesület, nevét Rauch János tervezőről kapta, és 1981-ben bontották el életveszélyes állapota miatt. 1991-ben jött létre az egykori kilátó újraépítésére a ***Tubes Kilátó Alapítvány***, majd 4 évvel később, 1995 szeptemberében már az alapkő letétele is megtörtént. Az új kilátó átadására 2001. szeptember 15-én került sor.

Emellett folyamatos a jelzett turistautak jelzéseinek festése, ezekből már 850 km található a Mecsekben. Újraindult az évkönyv kiadásának hagyománya is, illetve a legutóbbi időszakban sokat tett az egyesület a Baranyai-dombságban a turistaúthálózat kialakításáért, valamint a máriakéméndi kegyhely újjáélesztéséért. Az egyesület

munkáját az erdőket kezelő Mecsekerdő Zrt.-vel, valamint a térség többi turistaszervezetével való szoros együttműködés segíti. Az egyesület megalakulásától kezdve a Mecsek Egyesületbe szerveződött turisták szükség esetén foglalással látták el a kiépített és jelzésekkel ellátott utak mentén található természetes vízfolyásokat, melyek merítős kutak vagy kifolyóval ellátott falazott vízfolyások lehettek. Az idők során egyre több forrás kiépítése és elnevezése történt meg. Az újjáalakuláskor sok foglalt forrás elhanyagolt állapotban volt a Mecsekben, ezért az egyesület Munka Osztálya keretében alakult egy lelkes csapat, amely elkezdte rendbe hozni a forrásokat és újabbakat foglalni. Mára nagy tapasztalat gyűlt össze a forrásépítésben, ezt az országhatáron kívül is tudták hasznosítani. A mecseki csapatot kérték fel, hogy vegyen részt Kárpátalján a Fekete-Tisza forrásának újjáépítésében, ami 2009-ben meg is történt.

Manapság körülbelül 370 forrást tartalmaz a mecseki forráskataszter. Azért, hogy folyamatosan nyomon lehessen követni a vízfolyások állapotát és hogy rendezett maradjon a környezetük, 2012-ben létrehozták a forrásvédnökséget, ahol 30 önkéntes fogadott „örökbe" 1-2 forrást, és Baumann József, a mecseki forrásépítő vezetésével vállalta annak felügyeletét – gondozását. Majd 2015-ben Mecseki Forrásvédnök névvel újjászervezték a csapatot, és manapság is 40 önkéntes védnök gondozza a jelenleg 160 védnöki forrást.

4. A KÖZÖSSÉGI FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

A célterület lakosainak bevonásával kérdőíves felmérés valósult meg 2018 júliusa és 2019 márciusa között, papír alapú és online adatfelvétellel.

A felmérés célja az volt, hogy a Pécsi Helyi Akciócsoport Egyesület széleskörű képet kapjon Pécs városrészeinek közösségi életéről és a helyi közösségfejlesztési tevékenységekről, illetve a válaszok segítséget jelentsenek az adott célterület igényeinek és szükségleteinek felmérésében. A lakosság motivációjának, szokásainak feltérképezése elengedhetetlen az egyes városrészek közösségfejlesztési helyi cselekvési terveinek és rendezvény naptárainak elkészítéséhez.

A felmérés során 39 kérdést válaszoltak meg a lakosok, a nagyrészt zárt kérdéseket tartalmazó kérdőíven vegyesen szerepeltek egyszeres és többszörös választást kínáló kérdések, valamint egy kérdés mátrix is helyet kapott.

A Kormányhivatal 2017. augusztusi adatai szerint Pécs lakosságszáma 146 925 fő, a kérdőívet 3 899 fő – azaz a lakosság 2,5 %-a – töltötte ki. Mind a 3 899 kérdőív feldolgozható volt. A nyert adatok kvantitatív, illetve kvalitatív szempontok szerint kerülnek elemzésre jelen fejezetben.

A válaszadók közül 299 fő, vagyis a kitöltők 7,66%-a él jelenleg életvitelszerűen a Nyugat-Mecsek célterületen. Jelen fejezet a 299 fős nyugat-mecseki mintát mutatja be.

A Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Pécsi Helyi Akciócsoport Egyesület által elkészített TOP-6.9.2-16-PC1-2017-00001 A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában – Megalapozó dokumentum (2017) adatai szerint a városrész lakossága 11 831 fő.

A Nyugat-Mecsek célterületet Deindol, Donátus, Makár, Csoronika, Bálics, Szkókó és Rókusdomb településrészek alkotják. A városrész nagy átalakuláson ment át az elmúlt száz évben: az 1900-as évek elején még erdő és gyümölcsöskert volt, mára egészen a Mecsek természetvédelmi területéig felér a lakott hegyoldal, a városrész elsősorban lakóövezet.

A válaszadók 53%-a Pécsett született, és 74%-uk 20 évnél régebben él Pécsett. A kitöltők közel 46%-a húsz évnél több ideje él a Nyugat-Mecsekben. A megkérdezettek 21%-a – azonban mindössze – 1-5 évet töltött el az adott városrészben.

A közösségfejlesztési beavatkozás megtervezésekor fontos annak feltérképezése, hogy az adott városrészben élőket mi motiválja arra, hogy továbbra is a lakhelyükön éljenek. A válaszadók előre megadott válaszlehetőségek közül jelölhettek meg egy vagy több őket jellemző opciót, illetve saját válasszal is kiegészíthették a sort.

6. Mi motiválja, hogy a jövőben is abban a városrészben éljen, ahol a jelenlegi lakhelye is található?

kellemes környezet	212 fő
munkahely közelsége	68 fő
oktatási intézmény közelsége	37 fő
jó közösségi élet	35 fő
egyéb	33 fő
egészségügyi ellátás közelsége	32 fő
sportolási lehetőségek	24 fő
szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek	17 fő
nem kívánok válaszolni	17 fő

8. Mennyire érzi a közösség tagjának magát azon a helyen, ahol jelenleg életvitelszerűen él?

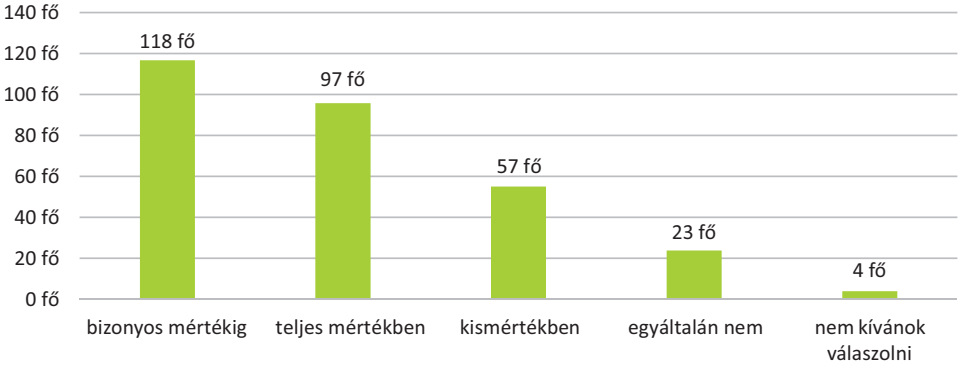

A ***6. kérdésre*** *(Mi motiválja, hogy a jövőben is abban a városrészben éljen, ahol a jelenlegi lakhelye is található?)* adott válaszokat részletező vonatkozó táblázat alapján elmondható, hogy a 299 válaszadóból 212 fő jelezte, hogy őt a kellemes környezet motiválja arra, hogy a Nyugat-Mecsekben éljen. Fontos szempont továbbá a munkahely közelsége (68 fő választotta ki a listából), valamint az oktatási intézmény közelsége (37 fő jelölte meg a listában).

A ***8. kérdésre*** *(Mennyire érzi a közösség tagjának magát azon a helyen, ahol jelenleg életvitelszerűen él?)* adott válaszokból – valamint a fenti diagramból – megállapítható, hogy a városrészben élők 32%-a teljes mértékben a helyi közösség tagjának érzi magát, a kitöltők 39%-a bizonyos mértékig érzi magát a közösség tagjának. A kitöltők 19%-a érzi úgy, hogy kismértékben és közel 7%-a tapasztalja, hogy egyáltalán nem tagja a közösségnek.

9. Mennyi időt tölt el hetente közösségben?

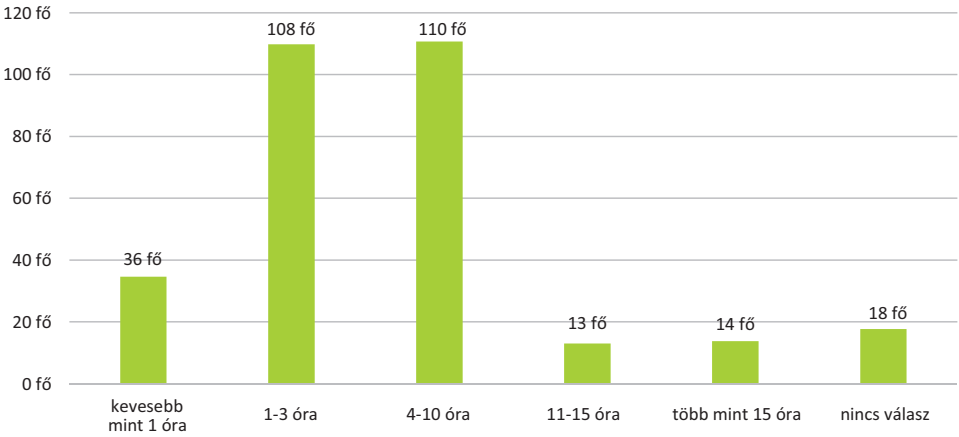

*A **9. kérdésre** (Mennyi időt tölt el hetente közösségben?)* adott válaszokból – valamint a vonatkozó diagramból – megállapítható, hogy a válaszadók 12%-a kevesebb mint egy órát, 36%-a 1-3 órát tölt hetente közösségben. A megkérdezettek 36%-a 4-10 órát, a 4%-a 11-15 órát van közösségben. Mindössze a válaszadók 4%-a fordít heti 15 óránál többet a munkahelyi, iskolai és családi elfoglaltságokon felül a közösségi tevékenységekre.

*A **13.** (Ismer-e közösségi szerveződéseket, kezdeményezéseket [civil és nem formális] a lakóhelyén?) és a **14.** (Tagja-e Ön valamilyen önszerveződő csoportnak, klubnak, szakkörnek?)* kérdés alapján elmondható, hogy a kitöltők kevés közösségi kezdeményezést ismernek, és a részvételi hajlandóságuk is alacsony. 126 válaszadó, azaz a megkérdezettek 42%-a egy közösségi szerveződést, kezdeményezést (civil és nem formális) sem ismer a lakóhelyén. A válaszadók 20%-a egyet, a 21%-a kettőt-hármat ismer. Mindössze a válaszadók 14%-ának van tudomása háromnál több szerveződésről.

A civil szerveződések ismerete azonban még nem jelent aktivitást. A 14. kérdés a tagságra kérdezett rá. 299 fő, a kitöltők 69%-a jelezte, hogy nem tagja olyan önszerveződő csoportnak, klubnak, szakkörnek, melynek tevékenységében legalább félévente egyszer részt vesz. Mivel 11 fő tartózkodott a válaszadástól, ezért a megkérdezettek csupán 27%-áról állíthatjuk, hogy aktív a klubok, önszerveződő csoportok életében.

*A **15. kérdés** (Mennyire ismer Pécsett közösségi tevékenységeket, eseményeket, programokat?)* a válaszadók a Pécsett megvalósuló programokkal kapcsolatos érdeklődését mérte fel: 120 fő – a kitöltők 40%-a – válaszolta, hogy ismeri és rendszeresen követi a folyamatokat. Fontos megjegyezni, hogy az információk követése még nem jelent aktív bekapcsolódást a folyamatokba, a 14. kérdésre adott válaszok alapján elmondható, hogy kevesen tagjai például informális csoportnak. A kitöltők közel 24%-a jelezte, hogy szeretné jobban megismerni a közösségi tevékenységeket, az ő megszólításuk fontos lehet a projekt során megvalósult közösségi folyamatok elindításában. A 299 kitöltőből 53 fő az alábbi válaszlehetőséget jelölte meg: lehet, hogy ismerem, csak nem tudom, hogy közösségi tevékenységnek nevezik, ez alapján fontos lehet a programokhoz kapcsolódóan a lakosság tájékoztatása, a közösségfejlesztési folyamatokba való bekapcsolódás lehetőségeinek ismertetése.

A részvételi szándék fontos tényező, azonban elengedhetetlen az érdeklődési kör, a népszerű témák és tevékenységek felmérése is, melyben a 16. kérdés jelentett segítséget.

*A **16. kérdésre** (Az alábbi összejöveteli formák közül melyiken venne részt a legszívesebben?)* adott válaszokat bemutató vonatkozó ábra segítségével megállapítható, hogy minden kitöltő több tevékenységet is megjelölhetett, legtöbben a sport tevékenységet választanák szabadidejükben, 116 vokssal ez lenne a legnépszerűbb összejöveteli forma. A testmozgást 104 választással a filmklub követi. A válaszok alapján szintén közkedvelt lenne a gasztronómiai program, mely a harmadik helyen szerepelt, 102 választással.

*A **17. kérdés** (Milyen típusú rendezvényeken, eseményeken, tevékenységekben vett részt az utóbbi 12 hónapban?)* szintén a programokkal, rendezvényekkel és tevékenységekkel kapcsolatos, azonban nem a részvételi hajlandóságot, hanem a szokásokat mérte fel, a válaszadóknak azokat a rendezvénytípusokat kellett megjelölniük, melyeken az elmúlt 12 hónapban részt vettek.

A 17. kérdést bemutató diagram alapján megállapítható, hogy az előző kérdéshez hasonlóan a legnépszerűbb három tevékenység között szerepelt a kulturális és közművelődési rendezvény 221 jelöléssel, valamint a sportrendezvény 98 jelöléssel. Ezt követi az oktatási, nevelési tevékenység a 299 kitöltőből 84 fő jelölte meg.

16. Az alábbi összejöveteli formák közül melyiken venne részt a legszívesebben?

17. Milyen típusú rendezvényeken, eseményeken, tevékenységekben vett részt az utóbbi 12 hónapban?

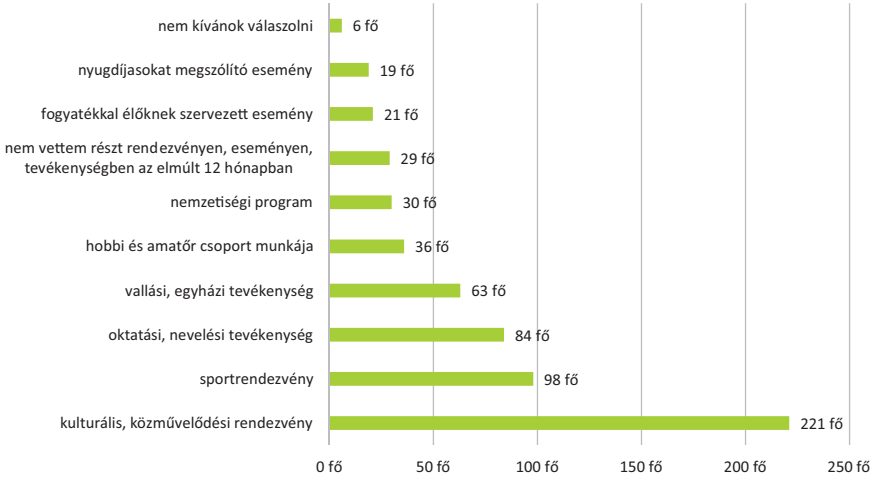

Az elköteleződés és a motiváció felmérése szempontjából fontos azt is vizsgálni, hogy azok a kitöltők, akik részt vesznek közösségi programokon, milyen tevékenységgel kapcsolódnak be a megvalósításba. Ez a célterületenként tervezett rendezvények sikeres lebonyolítása szempontjából is lényeges.

*A **18. kérdés** (Milyen módon vett részt vagy vesz részt jelenleg rendezvények, események, közösségi tevékenységekben?)* a közelmúltra kérdezett rá, ismét több választ jelölhettek meg a kitöltők. A 299 válaszadóból 240 fő a részvétellel erősítette a rendezvényeket. Kevesen válaszoltak aktívabb formát: a szervezésbe 33 kitöltő kapcsolódott be, az anyagi támogatást is 33 fő választotta. Az önkéntességet, segítségnyújtást gyakorolják legkevesebben, mindössze 25 választotta ezt a lehetőséget.

Az eddigi szokások mellett a közösségi élet fellendítésével, az események megvalósításával kapcsolatos jövőbeli szándékra is irányult a fenti táblázatban szereplő, ***19. számú kérdés*** *(Mit tenne annak érdekében, hogy az Ön által kívánatosnak tartott közösségi élet megvalósuljon?)*. A válaszadók a 19. kérdés során is több választ jelölhettek be, a legnépszerűbb lehetőség újból a megszervezett programokon való részvétel volt, 226 fő választásával. 53 fő a programok kialakításában venne részt, emellett 57 válaszadó aktívan részt venne egy közösség munkájában és tevékenységében.

19. Mit tenne annak érdekében, hogy az Ön által kívánatosnak tartott közösségi élet megvalósuljon?	
a megszervezett programokon vennék részt	226 fő
programok kialakításában vennék részt	53 fő
nem kívánok válaszolni	34 fő
aktívan részt vennék egy közösség munkájában és tevékenységében	57 fő
más elképzelésem van	2 fő

22. Mi segítené a közösségi életben való aktívabb részvételét?

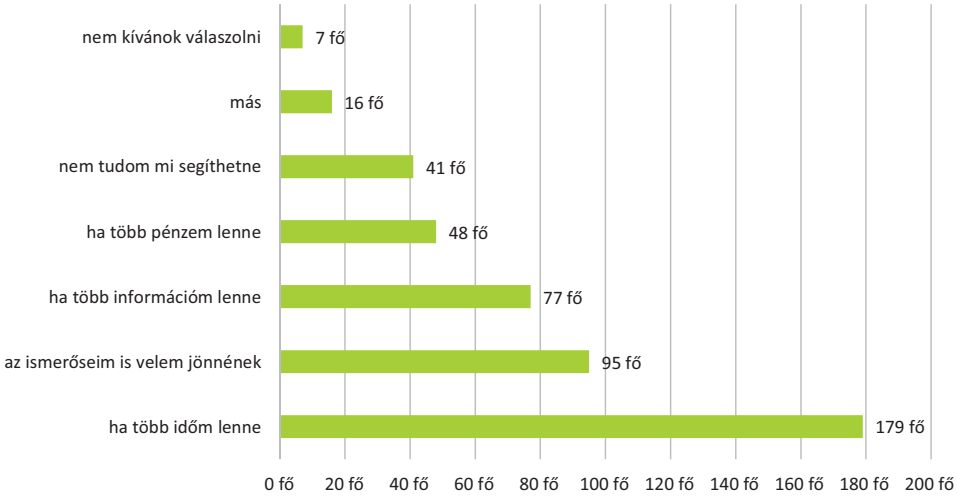

*A **20.** (Érzi-e néha úgy, hogy szívesen vállalna aktív szerepet csoportok, klubok, szervezetek tevékenységében?) és a **21.** (Részt venne-e a jövőben közösségi tevékenységben?)* kérdésre adott válaszok is megerősítik a korábbi eredményeket, a kitöltők 51%-a részt venne a jövőben közösségi tevékenységben, 28%-uk aktívan részt venne a klubok, csoportok tevékenységében.

Árnyalta a képet a vonatkozó sávdiagramon bemutatott ***22. kérdés*** *(Mi segítené a közösségi életben való aktívabb részvételét?)*, mely arra kereste a választ, hogy mi segítené a kitöltőket a közösségi életben való aktív részvételben. Ennél a kérdés-nél is több válaszlehetőséget jelölhettek be a megkérdezettek. Legtöbben – a 299 megkérdezettből 179 fő – időhiány miatt maradnak távol a közösségi eseményektől. 95 fő az ismerősök részvétele esetén szívesebben venne részt közösségi programokban. 77 válaszadó számára segítséget jelentene, ha több információ állna rendelkezésére, ezt a szempontot fontos lenne figyelembe venni a későbbi rendezvények hirdetése során, illetve több csatornán történő hirdetéssel erősíteni a rendezvényeket.

*A **23. kérdés** (Mi motiválná, hogy részt vegyen segítőként, önkéntesként különböző programok megvalósításában?)* az önkéntesként, segítőként való részvétel motivációit kutatta, az előző kérdéshez hasonlóan meghatározó volt a hozzá-tartozók jelenléte: barát, családtag is részt venne (88 kitöltő voksával), valaki megkérne, meghívna (84 fő jelölésével). Itt is megjelent a tájékoztatás szükségessége: az aktív részvételhez 77 válasz-adó szeretne több információt kapni.

A helyi lakosság tájékozódási szokásainak ismerete kiemelten fontos kérdés a későbbi rendezvénynaptárban szereplő eseményekkel és folyamatokkal kapcsolatos információk terjesztése miatt, mely a kérdőív ***25. pontjában*** *szerepelt (Milyen forrásból értesül a Pécs város által kínált programokról?).*

A válaszadók körében népszerűés kevésbé használt forrásokat az alábbi táblázat foglalja össze:

25. Milyen forrásból értesül a Pécs város által kínált programokról?	
közösségi oldalak	205 fő
helyi újságok, közösségi kiadvány	149 fő
barátok, család	140 fő
kollégák, ismerősök	95 fő
hírportálok	83 fő
programgyűjtő és kereső oldalak	58 fő
óriás plakát	39 fő
hírlevél	21 fő
egyetemi kiadványok, faliújság	14 fő
banner, internetes felugró hirdetés	14 fő
nem kívánok válaszolni	2 fő

A 299 kitöltőből 205 fő a közösségi oldalakról is tájékozódik, illetve népszerű a helyi újság, közösségi kiadvány – 149 kitöltő jelölte be –, ezért a projekt során fontos lenne az közösségi oldalak mellett a helyi kiadványokban is hirdetni vagy elkészíteni egy saját közösségi kiadványt. A korábbiakhoz hasonlóan fontos a szűkebb környezettől érkező ismeret, a harmadik legnépszerűbb forrás a család és a barátok véleménye (140 válaszadó voksa alapján).

*A **26. kérdés** (Kik vannak hatással Önre a programok látogatásában?)* a programok látogatásával kapcsolatos motiváció témáját vizsgálta részletesebben, itt már a korábban egy egységként kezelt közeli hozzátartozó kategóriát (pl.: család, barátok) több szűkebb csoport váltotta fel, melyek közül többet is megjelölhettek a kitöltők. A megkérdezettek közül 213 kitöltőre a barátok, ismerősök vannak hatással a programok látogatásában, őket követik a családtagok (199 fő voksa), majd a munkahelyi kollégák (64 fő választása).

*A **27.** (Az Ön otthonához legközelebbi közösségi teret és az ott szervezett programokat milyen gyakran látogatja?) és a **28.** (Látogat-e a városban más közösségi teret és részt vesz-e ott a programokon?)* kérdés is a közösségi terek látogatására vonatkozott. A Nyugat-Mecsek közösségi tereit a kitöltők 25%-a mindössze évente, 16%-a pedig soha nem látogatja. A megkérdezettek 10%-a hetente, a 15%-a havonta keresi fel a városrésze közösségi tereit. A más városrészek rendezvényeivel kapcsolatos aktivitás egyértelműen magasabb, a kitöltők 71%-a rendszeresen látogat más városrészekben található közösségi tereket, részt vesz az ott szervezett programokban.

*A **29. kérdésnél** (Jelölje meg azokat a városi/helyi közösségi tereket, amiket a leggyakrabban látogat a városban! Milyen gyakran látogatja ezeket a közösségi tereket?)* a leggyakrabban látogatott közösségi terek jelentek meg, a felkeresésük rendszerességét egy táblázatban adhatták meg a kitöltők.

29. Jelölje meg azokat a városi/helyi közösségi tereket, amiket a leggyakrabban látogat a városban! Milyen gyakran látogatja ezeket a közösségi tereket?

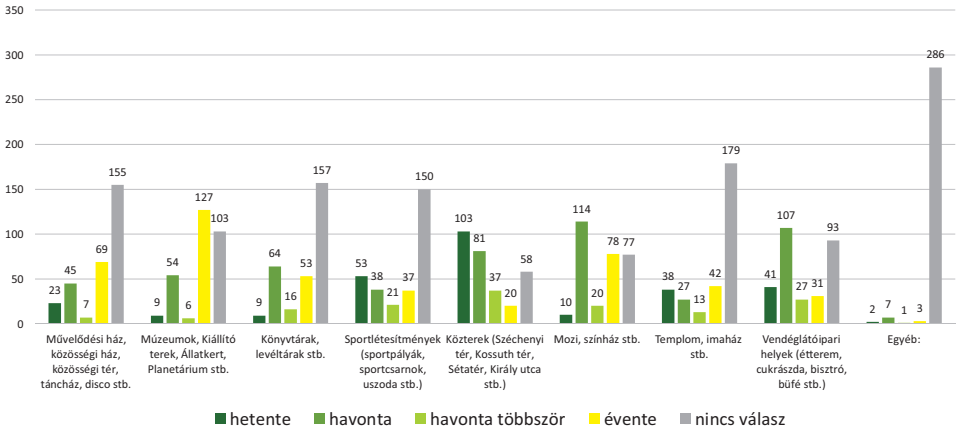

A hetente felkeresett közösségi terek közül a közterek a legnépszerűbben 103 választással, valamint a sportlétesítmények (sportpályák, sportcsarnok, uszoda stb.) is látogatottak (53 választással). A havonta felkeresett létesítmények között 114 választással a mozi, színház szerepel első helyen, ezt követik 107 jelöléssel a vendéglátóipari helyek (étterem, cukrászda, bisztró, büfé stb.), valamint az ebben az oszlopban is népszerűek a közterek. Évente egyszer a válaszadók sort kerítenek a múzeumok, a kiállítóterek, az állatkert vagy a planetárium meglátogatására is, ezt 127 fő jelezte az adott oszlopban.

34. Milyen programok, rendezvények szervezését javasolja abban a városrészben, ahol él?

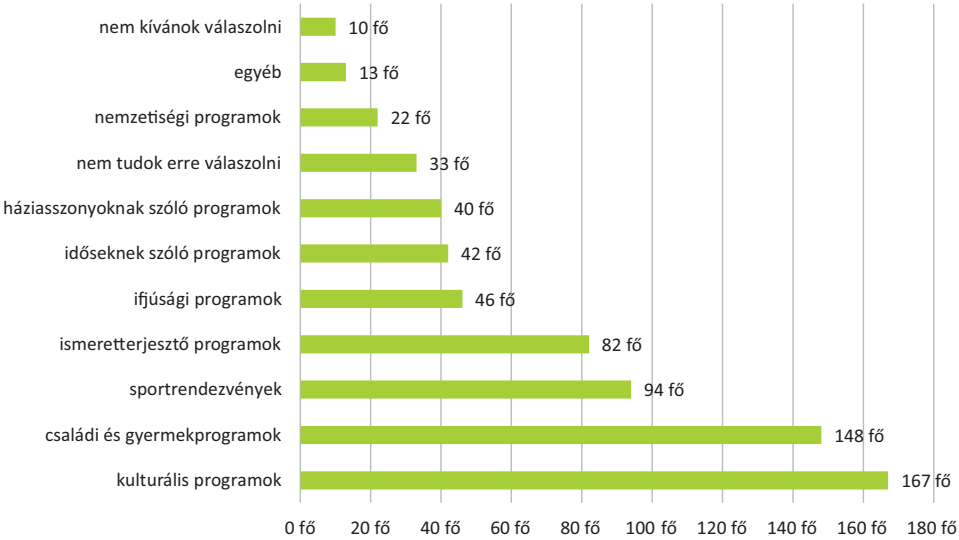

*A **32. kérdés** (A városrészi vagy összvárosi programokat részesíti előnyben?)* esetén is arról dönthettek a kitöltők, hogy inkább a városrészi vagy az összvárosi programokat részesítik-e előnyben. A válaszadók 35,78%-a mindkettőt felkeresi, 47,15%-a a városi nagyobb rendezvényeket részesíti előnyben, mindössze 8,36% keresi szívesebben a városrészi programokat.

*A **33. kérdésre** (Ön szerint hogyan lehetne javítani a helyi, városrészi közösségi életén?)* adott válaszok alapján elmondható, hogy a kitöltők szerint fontos lenne javítani a helyi, városrészi közösségi életen. Ennek szükségességéről mindössze 10 kitöltő nem volt meggyőződve. 139 válaszadó szeretné, ha több helyi program, rendezvény szervezése történne meg, illetve 118 megkérdezett fontosnak tartja ezekbe a helyi lakosság nagyobb mértékű bevonását.

*A **34. kérdésnél** (Milyen programok, rendezvények szervezését javasolja abban a városrészben, ahol él?)* megjelölhette a kitöltő, hogy a saját városrészében milyen típusú programokon venne részt szívesen a jövőben, melyek megszervezését javasolja.

A korábbi kérdésekhez hasonlóan népszerűek voltak a kulturális rendezvények (167 fő választása), valamint a sportprogramok (94 fő voksa). Ennél a kérdésnél megjelent továbbá az igény a családi és gyermekprogramokra is (148 fő választása).

JEGYZET

FELHASZNÁLT IRODALOM

Babics András (1937): Pécs szabad királyi városi rangra emelésének története 1703–1780. Pécs.

Baranya Megye Földrajzi Nevei I. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.

Baronek Jenő (2001): Pécs-Baranya természetjárásának 110 éve. Pécsi Szemle, 2001. 2. 80-107.

Fedeles Tamás (szerk.): Pécs topográfiája a kezdetektől a 20. századig. Pécs, 2013.; 56–98.

Harcos Ottó (1973): A pécsi Pannónia Sörgyár története. Pécs

Kaposi Zoltán (2006): Pécs gazdasági fejlődése 1867–2000. Pécs

Kovács András: A pécsi bosnyákok. Honismeret 1984.

Kovács András (1972): Adatok a pécsi filoxéravész történetéhez. In: Baranyai helytörténetírás 1972. Pécs

Kraft János (1996): A Pécsi Vízmű története. In: Baranya megye 100 éve a műszaki és természettudományos folyamatok történetében 1896–1996 (Szerk.: Kassai Miklós). Pécs. 522–354.

Lépj koncepció. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs, 2012.

Majdán János – Pálfi József (2008): Szőlők Pécsett 1918-ig. História, 2008. 9.

Mészáros Borbála (2006): Zöldmulatság Kolozsvárott és Pécsett. Ethnographia 114 (2006)

Pásztor Andrea (2018): Pécs oktatástörténete (1868–1918). Pécs. (Kézirat)

Pécs MJV. városfejlesztési koncepció. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs, 2014. 150–220. o.

Pécs város integrált településfejlesztési stratégiája. Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata, Pécs, 2012. 15–45. o.

Pécs ezer éve (1996): Pécs ezer éve. Szemelvények és források a város történetéből (1009–1962). (Főszerk.: Márfi Attila). Pécs

Pécs Lexikon (2010): Pécs Lexikon 1-2. (Főszerk.: Romváry Ferenc). Pécs.

Pilkhoffer Mónika (2004): Pécs építészete a századfordulón (1888–1907). Pécs.

Raymann János (2010): Elfeledett pécsi iparosok. Pécs

Rejtett kincsek nyomában, Pécs 1971.

Sonkoly Károly (2003): Ami a „Madas"-ból kimaradt: két klasszicista nyaraló a Mecsekoldalban. In: Tanulmányok Pécs történetéből 15. Pécs

Stelcz István (2006): Községi és állami népiskolai építkezések Pécsett 1868 és 1931 között. Pécsi Szemle, 2006. 4. 36–59.

Sudár Balázs: Platón Pécsett - Egy hódoltsági legenda nyomában. Pécsi Szemle, 2007.

Várady Ferencz (1896-97): Baranya múltja és jelenje. 1. Pécs

Felhasznált internetes portálok

www.fortepan.hu; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

A Koch Valéria Középiskola, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium honlapja – www.kvi-pecs.hu (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

A Magyar Tudományos Akadémia honlapja – www.tab.mta.hu/pecsi-teruleti-bizottsag (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

A Mecsek Egyesület honlapja – www.mecsekegyesulet.hu; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

Pécs Megyei Jogú Város honlapja – www.pecs.hu; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

www.pecsma.hu/abszolut-pecs/335713/; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

www.regipecs.blog.hu; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

A Mandulafa Waldorf Óvoda, Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolahonlapja – www.waldorfpecs.hu; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

www.wikipedia.hu; (Utolsó letöltés időpontja: 2019. 04. 02.)

KÉPEK JEGYZÉKE

1. Rókusalja a 60-as években (fotó: www.pecs8.hu, Mecseki Fotóklub – Tóth Károly)
2. A Nyugat-Mecsek látképe (fotó: Müller Péter – Máthé Péter)
3. Szkókó a „piros iskolával" (fotó: Müller Péter – Máthé Péter)
4. Az MTA PAB székháza (fotó: Máthé Péter)
5. A városrész műholdfelvétele (forrás: Google Earth és saját szerkesztés)
6. Régi és újabb (Szkókó) (fotó: Máthé Péter)
7. A városrész déli, lakott része (forrás: Google Earth és saját szerkesztés)
8. Forrás a Rókusdomb aljában régen (forrás: Pécs Lexikon)
9. MIK (PMMF) a 70-es években (forrás: Pécs Lexikon)
10. A MIK felülről (fotó: Müller Péter – Máthé Péter)
11. A Pius gimnázium régi légi felvételen (forrás: www.fortepan.hu)
12. A botanikus kert részlete a nagy üvegházzal (fotó: Máthé Péter)
13. Régi présház és új lakóház Aranyhegyen (fotó: Máthé Péter)
14. Mosonyi Tamás Korpusza a Kisdeindol dűlőben (fotó: Cseri László)
15. A waldorf-óvoda Istenkúton (fotó: Máthé Péter)
16. A waldorf-iskola épülete (fotó: Máthé Péter)
17. Az istenkúti óvoda és falfestménye
18. A Szent Donát kápolna (fotó: Máthé Péter)
19. A Donátusi Tökfesztivál plakátja (forrás: a Donátusi Egyesület facebook oldala)
20. Forrásfelújítás a Mecsekben (forrás: www.mecsekegyesulet.hu)

---

[1] *Pécs Lexikon (2010): 1. 327.*

[2] *Kovács András (1972): 279.*

[3] *Lásd: Babics András (1937) és Kovács András (1972) tanulmányának adatait.*

[4] *Pécs Lexikon (2010): 1. 177.*

[5] *A mecseki „présház-nyaralókhoz" lásd: Sonkoly Kálmán (2003), ill. Mészáros Borbála (2006) tanulmányát.*

[6] *Pécs Lexikon (2010): 1. 378–379.*

[7] *Kovács András (1972): 279.; lásd még: Majdán – Pálfi (2008) tanulmányát.*

[8] *Kaposi Zoltán (2006): 43–46.*

[9] *Ugyanott.*

[10] *Kaposi Zoltán (2006): 39–40.*

[11] *A sörgyárhoz lásd: Harcos Ottó (1973); illetve Kaposi Zoltán (2006): 81–82.*

[12] *Lásd: Kraft János (1996) munkáját; illetve Kaposi Zoltán (2006): 122–123.*

[13] *Katonai kórházhoz: Pilkhoffer Mónika (2004): 247–250.*

[14] *Pécs Lexikon (2010): 1. 61.*

[15] *A megyei árvaházhoz lásd: Pilkhoffer Mónika (2004): 264.; illetve Várady Ferencz (1896–97): 1. 484–485.*

[16] *Pécs Lexikon (2010): 2. 134–135.; illetve lásd még Pásztor Andrea (2018) tanulmányát.*

[17] *Lásd: Kaposi Zoltán (2006): 150–153.*

[18] *Lásd: Baronek Jenő (2001) tanulmányának adatait.*

[19] *Az iskola létrehozásához: Stelcz István (2006): 53–55.; Pécs Lexikon (2010): 1. 337.*

[20] *Pécs Lexikon (2010): 2. 134–135.*

[21] *Pécs Lexikon (2010): 1. 362.; lásd még: http://jurisics-pecs.hu/index.php/iskolank/tortenet*

[22] *Pécs Lexikon (2010): 1. 134–135.*

[23] *Pécs Lexikon (2010): 1. 407. www.kvi-pecs.hu*

[24] *Pécs Lexikon (2010): 1. 537.*

[25] *A POTE-hoz lásd: Pécs Lexikon (2010): 2. 111–112.*

[26] *Pécs Lexikon (2010): 2. 112.; illetve Kaposi Zoltán (2006): 272–273.*

[27] *Pécs Lexikon (2010): 2. 113.*

[28] *Kaposi Zoltán (2006): 291–293.*

[29] *A 2000-es évek változásaihoz lásd: Pécs Lexikon (2010): 2. 108–114; illetve lásd még az egyetem honlapját.*

[30] *A kutatóközpontról lásd: https://szkk.pte.hu/hu/rolunk*

[31] *Lásd: https://hu.wikipedia.org/wiki/Hotel_Mak%C3%A1r_Sport_%26_Wellness*

[32] *http://www.vva.hu/koszonto*

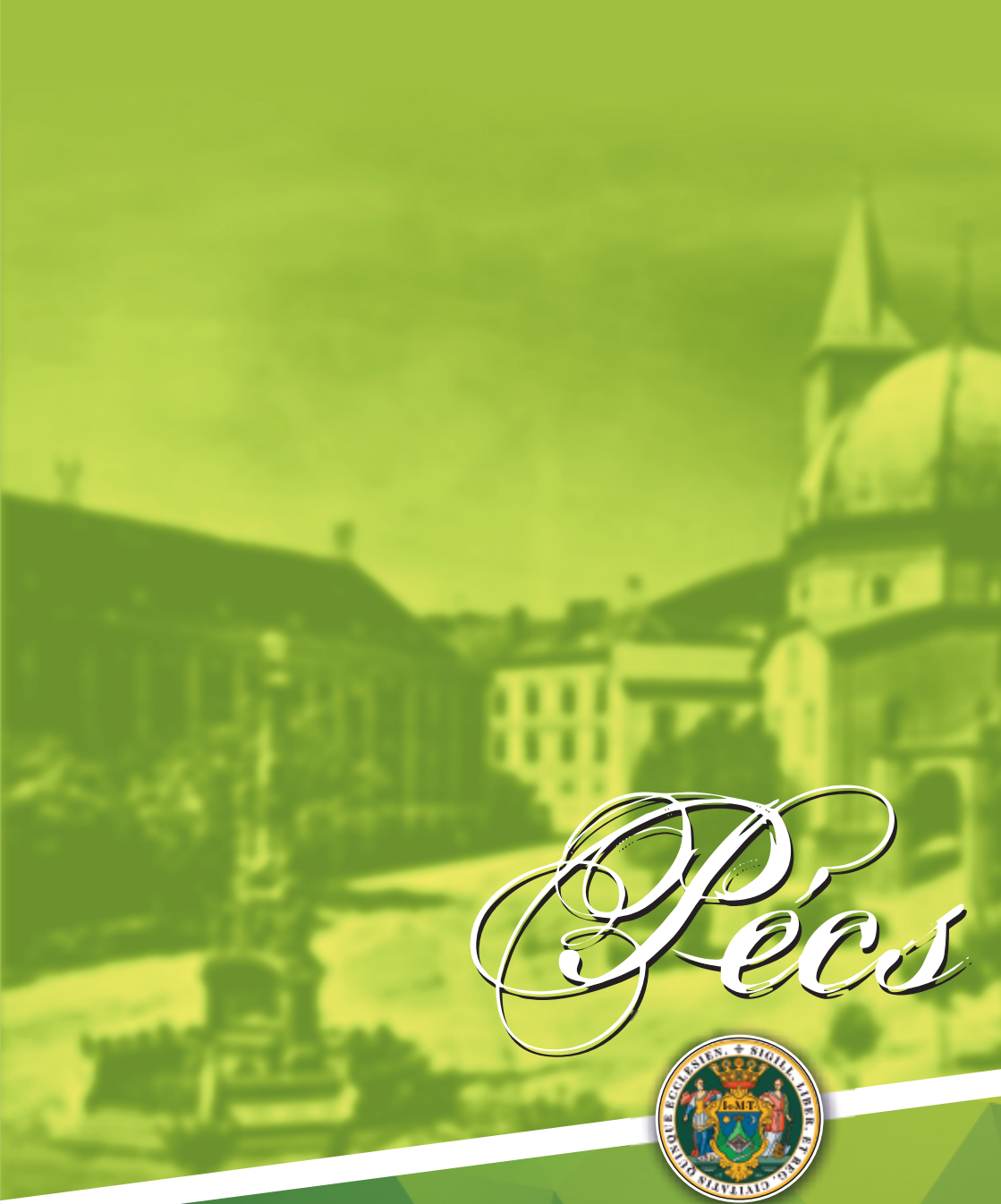

Pécs

PÉCSI
KÖZÖSSÉGEK

NYUGAT-MECSEK

V.

PÉCSI KÖZÖSSÉGEK